

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta

ÚSTAV PEDAGOGIKY A SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Jana Mašová

3. ročník – prezenční studium
Obor: Učitelství pro mateřské školy

**Možnosti preventivního působení mateřské školy v oblasti
nežádoucího chování dětí**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Linda Švrčinová

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Dobelicích dne 25. 3. 2010

.....

Děkuji Mgr. Lindě Švrčinové za odborné vedení bakalářské práce, podnětné připomínky, cenné rady a informace, a za čas, který mi věnovala.

Obsah

I. Teoretická část	7
Úvod	7
1 Vymezení základních pojmů	8
1.1 Sociálně patologické jevy	8
1.2 Prevence	9
2 Charakteristika dítěte v předškolním věku	11
2.1 Fyzický vývoj	11
2.2 Psychický vývoj.....	12
2.3 Sociální vývoj.....	15
3 Projevy nežádoucího chování v mateřské škole	16
3.1 Agresivita	16
3.2 Sobectví	19
3.3 Potenciální nebezpečí v osobním životě dětí.....	20
3.4 Potenciální nebezpečí v dopravě	22
3.5 Šikana a násilí.....	25
4 Prevence	29
4.1 Legislativní ukotvení	29
4.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání.....	31
5 Možnosti práce s dětmi v mateřské škole	33
5.1 Organizační formy vyučování	33
5.2 Vyučovací metody	35
6 Výchova ke zdravému životnímu stylu jako způsob prevence	37
6.1 Zdraví a zdravý životní styl	37
6.2 Spolupráce rodiny a mateřské školy	38
II. Praktická část	41
7 Charakteristika průzkumu	41

8 Výukové materiály pro práci s dětmi v oblasti prevence sociálně patologických jevů	41
8.1 Oblast dopravy a bezpečnosti silničního provozu	41
8.2 Preventivní materiály BESIP pro mateřské školy	42
8.2.1 Reflexní vestičky pro děti v mateřských školách	42
8.2.2 Knížka „Máme zelenou“	42
8.2.3 Omalovánky „Jak se chovat na ulici, na hřišti i na silnici“	42
8.2.4 Pexeso pro mateřské školy	43
8.2.5 Dopravní zpívánky pro mateřské školy	43
8.2.6 Bezpečnostní chodecké odrazky	43
8.2.7 Multimediální internetový portál	43
8.3 Oblast závislostí a drogové problematiky	44
8.3.1 Kniha pohádek Panenka Jablenka a kluk Viktor	44
8.3.2 Zdravý způsob života a prevence závislostí v mateřské škole	44
8.4 Ajaxův zápisník – Policie České republiky	45
8.5 Vydavatelství ROTAG	45
8.5.1 Děti a hry	45
8.5.2 Děti v dopravním provozu aneb O klukovi z počítače	46
8.5.3 Děti a slušné chování aneb Vyprávění kočky Justýnky	46
8.5.4 Děti a ekologie aneb Návštěva z planety Gya	47
8.5.5 Děti a zdraví	47
8.6 Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky (VZP ČR)	48
8.6.1 Pexeso pro děti	48
8.6.2 Omalovánky	49
8.6.3 Protiúrazový domeček	49
8.6.4 Rozhodni se!	49
8.6.5 Pokreslovací plakáty	50

8.6.6 Plakáty	50
8.6.7 Knihy a materiály pro pedagogy	51
8.6.8 Obří kuchyně	51
Závěr	52
Seznam použité literatury a pramenů	53
Seznam příloh	55

I. Teoretická část

Úvod

Nežádoucí chování a sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se stávají v současnosti stále větším a závažnějším problémem. Jde však o problém celé společnosti, ne pouze jednotlivců nebo skupin lidí. Tato problematika se týká čím dál většího počtu dětí. Věk dětí, u kterých se nežádoucí chování objevuje, se však stále snižuje. Že je tento problém opravdu vážný dokazuje fakt, že s nežádoucím chováním se můžeme běžně setkat na nižších stupních základních škol, mnohdy se s ním však můžeme setkat již v mateřských školách. Je velmi důležité, vyskytne-li se tento problém, ihned jej řešit. Mnohem důležitější je snažit se těmto problémům předcházet. Abychom ochránili děti před možným vlivem drogových závislostí, násilí, šikany, atd., je potřeba spolupráce především rodičů a pedagogů, popř. dalších specialistů. Je potřebné, abychom dětem již od raného věku ukazovali, jak je důležité pomáhat ostatním, neublížovat jim, být ohleduplný, tolerantní a přátelský k ostatním lidem.

Cílem teoretické části mé bakalářské práce je získat základní informace o sociálně patologických jevech, o jejich možném výskytu v mateřské škole. V bakalářské práci jsem se zabývala projevy nežádoucího chování, které se mohou objevit již u dětí v mateřské škole. Dále jsem se zabývala prevencí nežádoucího chování v mateřské škole, jakou formou a jakými metodami seznamovat děti předškolního věku s tématikou prevence nežádoucího chování.

V praktické části bakalářské práce je hlavním cílem předložení dostupných materiálů pro práci s dětmi v mateřské škole v oblasti prevence nežádoucího chování. Pro získání co nejpřesnějších informací jsem kontaktovala některé instituce, které se zabývají problematikou prevence nežádoucího chování u dětí a mládeže a poté shromažďovala dostupné výukové materiály, knižní publikace, pomůcky pro děti i pro pedagogy, které jsou určeny pro práci v oblasti prevence nežádoucího chování v mateřské škole.

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Sociálně patologické jevy

Jilčík a kol. (2005, s. 7) uvádí, že: „*Za sociálně patologické jevy jsou označovány ty sociální jevy, které pro svou škodlivost ohrožují společnost, její uspořádání, stabilitu a řád jako celek i její jednotlivé členy - občany.*“ Je obtížné určit, co už je patologické a co ještě patologické není. Stanovení toho, co je patologické, se odvíjí od pojetí normality v dané společnosti. Jako normální může být označeno něco průměrného, obvyklého, něco, co žádným způsobem nevybočuje.

Hranice mezi tím, co je normální, a tím, co se od normy odchyluje, si určuje každá společnost sama. V každé společnosti existuje mnoho pravidel lidského chování, která mohou být psaná, uměle vytvořená, nebo se mohou tradovat už dlouhá staletí. Tato pravidla, tedy normy společenského chování, jsou proměnlivá historicky i interkulturně. Např. některé způsoby chování lidí, které byly ve středověku zcela běžné, jsou dnešními lidmi považovány za naprosto nepřijatelné. Stejně tak tomu může být v zemích s rozdílnou kulturou a náboženstvím. Co je v jedné kultuře běžné a dovolené, může být v jiné kultuře zakázané.

Podle Sýkorové a kol. (2006, s. 8): „*Norma je pravidlo, předpis očekávaného chování ve společnosti.*“ Normy ovlivňují chování a jednání lidí, kteří se je buď snaží dodržovat a respektovat, nebo se od těchto norem různě odchylují. Za porušení či dodržování dané normy jsou udělovány sankce. Sankce je pojem nehodnotící. Jde tedy o určitou reakci na určitou normu. Sankce tedy může být reakcí na dodržování norem, pak se jedná o sankci pozitivní, nebo jde o reakci na porušování norem, pak jde o sankci negativní. Sankce má většinou preventivní význam, tedy jde o určité varování před dalším porušováním norem v budoucnu nebo naopak o posilování žádoucího chování. Porušení či odchýlení od společenské normy je označováno jako deviantní chování.

Sýkorová a kol. (2006, s. 8 – 9) rozlišují základní skupiny norem:

1. **Morální normy** posuzují lidské chování v intencích správné a nesprávné, mravné a nemravné. Dodržování norem je sankcionováno vlastním svědomím a veřejným míněním.
2. **Obyčeje a zvyky** jsou normy, které vznikly na základě dlouhodobě ověřených způsobů chování. Základem těchto norem jsou rituály typické pro danou komunitu.
3. **Náboženské normy** mohou mít písemnou nebo tradovanou podobu. Jsou to předpisy správného života v souladu s vírou v Boha a s jejím výkladem.
4. **Právní normy** jsou jednoznačně kodifikované a stejně tak jednoznačné jsou sankce k nim se vážící. Právo je pro všechny členy společnosti stejné. Vědomí existence právních norem a sankcí je velmi důležitým nástrojem prevence sociálních deviací.
5. **Tabu** je označením pro takové formy chování, které se neslučují s normami a zavržení jedince a jeho vyloučení ze společnosti.

1.2 Prevence

Defektologický slovník (1978, s. 301) charakterizuje obecně prevenci jako: „z lat. *praeventus* = zákrok předem, ochrana; předcházení zdravotnímu nebo sociálnímu narušení jedince a jeho společenských vztahů“ Pod pojmem prevence si tedy můžeme představit nejrůznější činnosti a aktivity, prostřednictvím kterých se snažíme zabránit vzniku škodlivých a nežádoucích jevů, ale také způsoby, jakými postupujeme v době, kdy už se nežádoucí jev u jedince objeví. Náplň aktivit, obsah preventivních programů je zaměřen podle toho, kterému nežádoucímu jevu se snažíme předejít.

Nejlepší a nejúčinnější prevencí téměř všech nežádoucích jevů je úplná a funkční rodina. Rodina je základem pro účinné předcházení nežádoucím jevům. Rodiče by měli dětem poskytnout pocit bezpečí a děti by měly mít jistotu, že jim rodiče pomohou a podpoří je. Už od narození dítěte je velmi důležité vytvořit pro ně klidné a bezpečné prostředí. To je potřebné pro správný vývoj osobnosti dítěte.

S výchovou proti nežádoucím jevům je vhodné začít již v předškolním období. Jsou to především takové jevy, se kterými se může dítě setkat ve svém okolí. Nejvhodnější je, když jsou rodiče pro děti pozitivním příkladem. V tomto období je velmi důležité vést děti ke zdravému způsobu života a být jim dobrým příkladem.

Rozlišujeme tři druhy prevence:

1. **Primární prevence** – podle Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005- 2008 (2005 – 2008, s. 9) „*primární prevencí rozumíme veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojeným se sociálně patologickými jevy, případně minimalizovat jejich dopad a zamezit jejich rozšíření.*“ O zajištění optimálních podmínek pro správný vývoj dítěte by měla usilovat celá společnost. Primární prevence je nejdůležitější, proto by jí měla být věnována velká pozornost.
2. **Sekundární prevence** – hlavním úkolem sekundární prevence je zachytit možná nebezpečí, popřípadě zachytit nežádoucí jev v počátečním stadiu a zabránit jeho dalšímu rozšíření. Zabývá se tedy již přímo ohroženými jedinci. Na této úrovni by měli s jedinci pracovat např. sociální služby, výchovné instituce, zdravotnické služby, atd.
3. **Terciární prevence** – tato úroveň prevence nastupuje ve chvíli, kdy je již chování jedince patologické. Hlavním úkolem je zabránit zhoršení stavu a snižovat důsledky těchto jevů.

Je také důležité rozlišit primární prevenci specifickou a nespecifickou. Poláček, Forýtková (2006, s. 9) rozlišují specifickou a nespecifickou primární prevenci takto:

- **Specifická primární prevence** – aktivity a služby jsou zaměřeny na konkrétní skupinu lidí, kteří se jeví jako ohroženější, než ostatní lidé.
- **Nespecifická primární prevence** – působí na celou populaci, usiluje o rozvoj harmonické osobnosti a podporuje zdravý životní styl. Patří sem především volnočasové aktivity, sportovní aktivity, zájmové kroužky, apod.

2 Charakteristika dítěte v předškolním věku

Podle Vágnerové (1997) předškolní období trvá přibližně od tří do šesti let. Na začátku tohoto období, mezi třetím a čtvrtým rokem, je důležitým mezníkem pro většinu dětí nástup do mateřské školy, který však není povinný. Některé děti mateřskou školu nenavštěvují, nebo docházejí do mateřské školy až rok před nástupem do základní školy. Na konci tohoto období je druhý důležitý mezník, a to nástup do základní školy. Tento mezník nastává přibližně kolem šestého roku dítěte. Konec období je individuální, nezáleží pouze na fyzickém věku, ale především na sociální zralosti dítěte. Nejčastěji však děti nastupují školní docházku po dovršení šestého roku. Na žádost rodičů, a následném doporučení dětského lékaře a pracovníka pedagogicko psychologické poradny může dítě dostat odklad školní docházky. Hlavní potřebou dítěte předškolního věku je aktivita a hra. Zpočátku jde o aktivitu, která dítě uspokojuje sama o sobě, samotná aktivita je cílem činnosti dítěte. Ke konci období už se aktivita stává prostředkem pro dosažení určitého cíle, dítěti už nestačí samotná aktivita.

2.1 Fyzický vývoj

V průběhu tohoto období se zdokonaluje **hrubá i jemná motorika**. Během tohoto období se také značně mění tělesná konstituce dítěte. Typická baculatost z předchozích období se postupně mění v tzv. „vytáhlost“. Postupně se mění proporce dětského těla. Na počátku tohoto období jsou pohyby ještě málo koordinované, dítě se jeví jako neobratné. Hrubá motorika se ale v průběhu tohoto období zdokonalí natolik, že ke konci období dítě zvládá bez problémů např. běhání, chůzi po nerovném povrchu, přeskoky, atd. Dítě zvládá i složitější činnosti jako např. jízdu na kole, plavání, bruslení, atd. Velkým rozvojem prochází také jemná motorika. Postupně se osifikují kosti, což umožňuje další rozvoj jemné motoriky. Dítěti to umožňuje manipulaci s tužkou, pastelkami, nůžkami, ale také např. jíst příborem. Po čtvrtém roce se postupně začíná vyhraňovat laterálita, tedy převaha jednoho z párových orgánů (oko, horní i dolní končetiny, ucho), což je dáno převahou jedné mozkové hemisféry. Může také nastat situace, kdy je činnost obou hemisfér stejná, pak hovoříme

o nevyhraněné lateralitě (ambidextrii). Dětem s nevyhraněnou lateralitou např. při kreslení nezáleží na tom, zda požívají pravou či levou ruku. Převaha jedné ruky se projeví v pozdějším věku. Dítě by se nemělo nutit k upřednostňování jedné ruky nad druhou, ani by nemělo být přeučováno. Pokud např. dítě upřednostňuje levou ruku, nemělo by být nuceno k používání pravé ruky.

2.2 Psychický vývoj

Vnímání je v tomto období globální a neanalytické. Dítě si všímá hlavně těch předmětů, které jsou nápadné, a které je v této chvíli zaujaly. Vnímání je také ovlivněno egocentričností, dítě si všímá hlavně toho, co je v nějakém vztahu k němu samému, ale také vztahuje věci a jevy k vlastnímu já a říká, že existují kvůli němu. Globálnost vnímání se projevuje tím, že dítě vnímá předmět jako celek, bez detailů. Přesto se někdy může dítě zaměřit na nepodstatný detail, který se pak pro ně stává hlavním motivem předmětu. Vnímání je spojeno s aktivní činností dítěte, s vlastními zážitky a zkušenostmi, s hrou a pohybem. Čím víc věcí a jejich vlastností dítě poznává, tím přesněji vnímá. Je důležité poskytnout dítěti dostatek podnětů. Čačka (1997, s. 55) uvádí tři stadia vnímání dětí:

- *Stadium předmětů, spočívající v jejich prostém výčtu, ať jsou na obrázku či v živém senzorickém poli*
- *Stadium činností, vyznačující se popisem dílčích činností jednotlivých osob a postihováním prostorových relací*
- *Stadium vztahů, ve kterém teprve dochází k celkovému pochopení výjevu, jeho pointy i logického smyslu probíhajících událostí*

Pozornost je na počátku období velmi nestálá a přelétavá. Dítě dokáže udržet pozornost jen na krátkou dobu. Postupně se dítě dokáže soustředit delší dobu, vytvářejí se také počátky úmyslné pozornosti. Je dobré s dětmi pozornost procvičovat, aby děti vydržely u činnosti po dobu potřebnou pro dokončení činnosti. K procvičování slouží např. konstruktivní hry, čtení pohádek a příběhů, prohlížení knih, apod.

Paměť dětí v tomto věku je ještě nespolehlivá, protože děti si pamatují především své subjektivní prožitky, do kterých ještě zasahuje fantazie a přání dětí. V paměti zůstávají hlavně konkrétní a názorné jevy. Děti v tomto věku jsou však schopny osvojit si velké množství informací. Snadno si tak osvojují např. básničky, říkanky, písničky, atd. Protože ale v tomto věku převládá učení mechanické, děti si říkanky osvojí díky rytmu a rýmu, aniž by se soustředily na obsah. Je dobré vést děti již v tomto věku k rozvoji logické paměti. I přesto bude ještě několik let mechanická paměť na prvním místě. Některé zvláště silné zážitky se mohou na konci tohoto období zapsat do paměti již natrvalo. Jde hlavně o silné citové prožitky, ať už pozitivní či negativní.

S rozvojem paměti, pozornosti a vnímání se rozvíjí také **dětská fantazie** a **představy**. V tomto věku ještě zasahuje fantazie a představy i do myšlení, neboť přání a touhy jsou pro dítě důležitější. Fantazie nastupuje ve chvíli, kdy dítě přestává rozumět světu. Pokud je pro dítě něco složité, nesrozumitelné, dítě si vypomůže fantazií a doplní si jemu nejasná místa něčím pro něj známým, aby to bylo dítěti alespoň částečně srozumitelné. Přání a sny jsou pro dítě velmi silnou motivací. Často si proto dítě upravuje realitu tak, aby vyhovovala jeho přání. Děti se často nechají ovlivnit fantazií a emocemi i při vyprávění vlastního zážitku nebo nějaké události. Výsledkem je částečně reálný a částečně vymyšlený popis zážitku či události. Tento projev nelze chápat jako lhaní, dítě pouze do reality začleňuje své přání. Děti také často dávají věcem, předmětům, světu vlastnosti živých bytostí. Vlastnosti lidí jsou dětem nejbližší, proto jim nejlépe porozumí. Díky tomu, že tyto vlastnosti dají také neživým věcem, porozumí tak lépe světu kolem sebe.

Myšlení prochází v tomto období výraznými změnami. Podle Vágnerové (1997, s. 134) je: „*Typickým znakem myšlení předškolních dětí je jeho útržkovitost, nekoordinovanost, a nepropojenost. Myšlení chybí komplexní přístup.*“ Myšlení je zatím zaměřené pouze na jednu oblast, děti např. vědí, co znamená číslo šest, ale pokud předměty jinak uspořádáme, děti si neuvědomí, že nedošlo ke změně počtu předmětů, nebo např. třídí předměty podle modré barvy. Děti mají v tomto věku

tendenci zjednodušovat pro ně složité situace, nebo složité situace úplně potlačí. Myšlení dětí se zaměřuje na konkrétní věci, dítě se zaměřuje na to, co vidělo a co prožilo. Myšlení je také egocentrické, děti si nepřipouští názory druhých lidí. Přestože děti někdy zjistí, že názory druhých lidí se mohou lišit od jejich názorů, nejsou pro ně názory druhých lidí důležité. Ke konci období začíná dítě používat analýzu a syntézu, začíná také chápat některé souvislosti mezi předměty, začíná některé předměty nazývat společným názvem (např. jahoda, jablko, hruška =ovoce).

Velkým rozvojem prochází v tomto období také **řeč**. Řečové dovednosti se postupně zdokonalují ve všech svých složkách. Na rozvoj řeči má vliv také rozvoj vnímání, poznávání nových věcí, kterým děti přiřazují názvy. Řeč se pro děti stává hlavním dorozumívacím prostředkem. Prostřednictvím řeči děti komunikují se svým okolím. Je potřeba s dětmi komunikovat, zvláště důležité jsou pro děti otázky typu „proč?“, které rozvíjí jejich další poznatky o světě a díky kterým se dozvídají nové informace. Řeč a její používání je ovlivněna úrovní myšlení dítěte. V tomto věku je tedy ovlivněna např. egocentrismem. Dítě mluví hlavně o tom, co jej zaujalo. Často je svým vyprávěním natolik zaujaté, že mnohdy ani nepostřehne, že např. druhé dítě už odešlo a neposlouchá jeho vyprávění. Dítě také při vyprávění např. zapomene zmínit důležitou informaci, ale o pro dospělého naprosto nepodstatném detailu dokáže vyprávět dlouhou chvíli. Nebo naopak popíše pouze část situace, protože se domnívá, že posluchač ví stejné informace jako on. Řeč dětí se proto může někdy zdát dospělým nesrozumitelná a nejasná.

Dospělí by měli být pro dítě kladným mluvním vzorem. Vágnerová (1997, s. 143) uvádí, že: „*Děti se učí mluvit prostřednictvím nápodoby verbálního projevu dospělých lidí (eventuálně starších dětí), se kterými žijí a komunikují. Avšak nápodoba řeči má selektivní charakter.*“ Znamená to, že děti většinou nenapodobují celé sdělení, ale zapamatují si jen určitou část, která je zaujala a která obsahuje nějaké pro ně nové či neznámé slovo. Tuto část pak opakují bezprostředně poté, co ji slyšely. Důležitou součástí vývoje řeči je také tzv. egocentrická řeč. Egocentrická řeč je spojena s myšlením, je to řeč pouze pro sebe a nebývá určena pro jinou osobu. Dítě si

povídá samo pro sebe, bez ohledu na to, zda je přítomna jiná osoba. Dítě si pomocí ní pomáhá např. při plnění úkolu, hře, řešení problému. Je to jakýsi komentář, kterým dítě doprovází průběh činnosti. Egocentrická řeč se postupně mění na vnitřní řeč.

2.3 Sociální vývoj

V předškolním věku se děti učí žádoucím vzorcům chování, osvojují si některé základní normy chování. Důležité je u dětí rozvíjet prosociální chování, které spočívá hlavně ve vcítění se do ostatních lidí. Velký podíl na rozvoji prosociálního chování má rodina, která uspokojuje dětské potřeby. Do určité míry je prosociální chování výsledkem učení nápodobou. Je potřeba, aby mělo dítě v rodině vhodný model, od kterého se může prosociálnímu chování učit. Děti si také osvojují normy chování, učí se rozlišovat jevy dobré a špatné, žádoucí a nežádoucí. Dítě si všímá, jak se lidé v určitých situacích chovají, toto chování si zobecní a považuje je v dané situaci za běžné. Díky řečovým dovednostem také získává informace ze svého okolí o tom, jak by se měli lidé chovat a proč. Ke konci předškolního období se objevují pocity viny, které poukazují na to, že dítě normy chování přijalo a zvnitřnilo. Znamená to, že dítě přijalo normy chování a ví, že s sebou nesou i určitá omezení, která musí být dodržována. Dítě dokáže situaci samo ohodnotit a v případě porušení normy nastupují výše zmiňované pocity viny.

Normy chování slouží také jako základ rozvoje identity dítěte. To, jakým způsobem dítě dodržuje a respektuje normy chování, ovlivňuje vnímání dítěte ostatními lidmi a také hodnocení dítěte okolím. Má to vliv i na sebehodnocení, ale to je v tomto věku dáno přejímáním názorů ostatních, především rodičů. Dítě má potřebu podobat se někomu, ztotožňovat se se svým ideálem. Dítě se většinou snaží identifikovat s někým pro něj významným (v tomto věku jsou to většinou rodiče), což mu dává pocit bezpečí a jistoty. Dětská identita je dána především postoji a chováním rodičů, dítě přejímá jejich názory, postoje i hodnocení. Velmi důležité však je, jakým způsobem toto všechno rodiče dítěti prezentují a předávají. Děti často uspokojují svou potřebu identifikace s někým při hře.

3 Projevy nežádoucího chování v mateřské škole

3.1 Agresivita

Nejdříve je třeba rozlišit pojmy agrese a agresivita. Defektologický slovník (1978, s. 29) je rozlišuje takto:

- **Agrese** (z lat. *aggressio*= výpad, útok) – jednání, jímž se projevuje úsilí vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit. Agresivní jednání je jedna z běžných reakcí na frustraci. Rozeznáváme čtyři stupně:
 1. navenek se neprojeví, korově je jednání zvládnuto (někdy zčervenání nebo zblednutí, zatnutí zubů),
 2. projeví se slovně nadávkami, popř. klením,
 3. projevy destrukce, např. rozbíjení předmětů,
 4. projevy fyzického násilí (i zabití).
- **Agresivita** (z lat. *agressivus*= útočný) – vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem. Někdy se tím míní i celkové úsilí organismu dosáhnout uspokojení vlastních potřeb, zejména výživových a pohlavních.

Agresivní jednání se stále častěji objevuje už i u mladších dětí, posouvá se do nižších věkových kategorií. Není tedy ničím zvláštním, že s tímto chováním a jednáním se setkáváme již v mateřské škole. Agresivita, tedy sklon k útočnému jednání často souvisí s vnitřním neklidem, který není na první pohled zřejmý. Agresivita se nejčastěji dává do souvislosti s negativními způsoby chování, většinou je prezentována jako něco špatného, nežádoucího, něco, co nás může ohrozit. Málokdo si uvědomuje, že agresivita může být také pozitivní. Určitá míra agresivity je pro každého jedince potřebná. Agresivita může být žádoucí např. při sportu, při soutěživých hrách, apod. Je ale potřeba dodržovat stanovená pravidla a udržet agresivitu v daných mezích. V takovém případě může u dětí podpořit zájem o sport, soutěže, spolupráci s ostatními dětmi, ale i zvýšit sebevědomí některých dětí. Přesto,

jak uvádí Erkert (2004, s. 7): „V pedagogické oblasti se však pod pojem agresivita většinou zařazují výbuchy vzteku, které bez morálních zábran propukají vůči ostatním, vůči vlastní osobě nebo vůči věcem. Vyhrožování, řvaní, bití, kousání, plivání, škrábání, strkání a kopání jsou příklady toho, jak děti mohou běžně reagovat na sebemenší podnět.“

Je velice důležité rozvíjet u dětí prosociální chování, které je spojeno s vnitřní kontrolou a ovládním agresivních tendencí. Prosociální chování můžeme charakterizovat jako pozitivní chování, které respektuje okolní svět a ostatní lidi. Jak uvádí Vágnerová (1997, s. 119): „*Jeho rozvoj spočívá v kontrole agresivity, v rozvoji schopnosti empatie a s tím souvisí i nutnost potlačení vlastních aktuálních potřeb.*“ Velmi důležitá pro rozvoj prosociálního chování je rodina. Pokud se dítě cítí v rodině bezpečně, vnímá lásku rodičů a zároveň vnímá rodinu jako jistotu, pak nemá takovou potřebu reagovat na podněty agresivně. Současně dítě vnímá v tomto věku rodiče jako svůj vzor. Většinu věcí v tomto věku se dítě učí nápodobou, stejně tak i prosociální chování se dítě do určité míry učí nápodobou. Je k tomu ale potřeba vhodný vzor v rodině. Pokud se rodiče nechovají prosociálně, pak nelze očekávat takovéto chování ani u dítěte. Rozvoj prosociálního chování má tedy určitý vliv na kontrolu a ovládním agresivity. Vágnerová (1997, s. 121) rozlišuje dva typy agresivity u předškolních dětí:

- a. **Agresivita jako cíl**, kdy dítě uspokojuje ubližovat jinému.
- b. **Agresivita jako prostředek** k dosažení něčeho jiného, tj. instrumentální agrese.

Mladší děti projevují většinou spíše fyzickou agresivitu, což je dáno z části i tím, že děti v předškolním věku nedovedou uvažovat o vzniklé situaci v budoucnu a mnohdy si také nedovedou domyslet následky svého jednání. Čím jsou děti starší, tím více u nich začíná převažovat verbální agresivita, na rozdíl od fyzické.

Agrese je něco, co je člověku vlastní, jde z části o vrozené instinkty. Na druhou stranu se může agresivita v průběhu života stupňovat, může se zhoršovat např. v důsledku nesprávné výchovy. Podle Říčana (1995, s. 23): „*Agresivní sklony se u člověka utvářejí – na základě instinktivní výbavy – v prvních letech života.*“

Jiné názory říkají, že agrese je naučená, že si ji osvojíme na základě zkušenosti. Dítě se stává agresivním i díky tomu, že si pamatuje některé vlastní způsoby jednání, které vedly k úspěchu, přestože úspěchu bylo dosaženo za použití agrese. Obzvláště rychle si dítě osvojí agresivní jednání, které vidí ve svém okolí. Také na televizní obrazovce bývá většinou agrese odměňována, oslavována a často i vyžadována. Dítě si ze situací, ve kterých byla použita agrese, zapamatuje chování lidí. Dítě tak má v paměti spoustu možných způsobů chování, jak reagovat na danou situaci. Když se objeví podobná situace, dítě si vybaví, jak se chovali lidé, a použije stejný způsob chování.

Příčin, proč se u dětí vyskytuje agresivní chování a jednání, je velké množství. Stejně tak důvody, proč některé děti na některé podněty reagují násilím, jsou různé a také individuální. Jednou z příčin může být například nedostatek lásky. Děti, a obecně člověk má velkou potřebu být milován, milovat někoho, cítit bezpečí a jistotu, být pochválen za dobře provedenou práci a mít pozornost někoho. Pokud toho ovšem nemůže dítě dosáhnout po dobrém, snaží se vynutit si pozornost svého okolí jinak, většinou po zlém. Možnou příčinou agresivního chování u dětí může být naopak i přemíra lásky. Nadměrné uspokojování potřeb dítěte a přehnaná péče rodičů může způsobit, že dítě ztratí jistotu, víru v sebe sama, sebevědomí. Pokud rodiče nenechají dítěti žádný prostor pro vlastní rozhodování a vlastní iniciativu, dítě si nevypěstuje vlastní vůli, nedokáže samo navazovat přátelství, nedokáže nést následky svých rozhodnutí, atd. Dítě si pak snadno může osvojit agresivní způsoby chování.

Další možnou příčinou agresivního chování je časté sledování nevhodných televizních programů, ale i trávení času u počítačových her. Agrese se objevuje téměř ve všech televizních pořadech, filmech, ale i pohádkách. Děti mnohdy pořad, který sledují, nechápou, nerozumí mu, zapamatují si pouze agresivní způsob chování. Na děti obzvláště silně působí, když agresivně jedná jejich oblíbená postava. Problémem je také to, že televize představuje agresivní chování jako něco dobrého, úctyhodného, něco, co je ve filmech většinou odměňováno. Podobně je tomu u počítačových her. Základním problémem je to, že většina rodičů neví, co jejich dítě

sleduje v televizi, nebo jakou počítačovou hru právě hraje. Aby dítě nezlobilo, a aby se rodiče dítěti nemuseli příliš věnovat, zapnou mu televizi, ale nesledují televizní program s dítětem, aby mu v případě potřeby vysvětlili děj a situace, které dítě nepochopí.

Jednou z možných příčin agrese může být také neuspokojení základních potřeb. Šimanovský (2008, s. 11) uvádí podle teorie A. Maslowa, o které potřeby se jedná:

1. základní, fyziologické: pití, jídlo,
2. bezpečí: pocit jistoty,
3. láska a náležení: touha být milován a někam patřit,
4. uznání a úcta, respekt, důvěra,
5. sebeaktualizace: potřeba být sám sebou,
6. potřeba estetických vjemů.

3.2 Sobectví

Člověk má určité sobecké tendence již vrozené, postupem času se buď prohlubují, nebo se vhodnou výchovou usměrňují. Nesmíme opomenout, že sobeckost je do určitého věku přirozená. Dítě v batolecím věku nemá ještě jasnou představu o čase a budoucnosti, proto u něj není sobeckost ničím neobvyklým. Dítě se nechce vzdát něčeho hezkého, zajímavého, protože si nedovede představit, že se mu to může za chvíli vrátit. Proto i věty jako např. „Dej hračku na chvíli kamarádovi“ jsou dítěti nesrozumitelné, dítě vnímá to, že hračku teď dá kamarádovi a už ji nedostane zpět, proto se hračky nechce vzdát. Z pohledu dospělého se to ale může jevit jako sobeckost. Postupem času dítě dospěje k lepšímu chápání času, prostoru i budoucnosti. Vhodný čas nastává právě v předškolním věku, kdy si dítě začíná čas, prostor uvědomovat, a kdy je tedy vhodné začít dítě učit rozdělit se o to, co máme, přijímat, ale i dávat.

V tomto směru mají na děti největší vliv rodiče a výchova v rodině. Přestože většina dětí v předškolním věku navštěvuje mateřskou školu, hlavní vliv na tzv. „nesobeckost“ dětí má rodina. Mnozí rodiče si však často protirečí, na jednu stranu chtějí, aby jejich dítě nebylo sobecké, aby se rozdělilo s kamarádem, ale na stranu

druhou často dítě sami nabádají k opaku. Týká se to např. jídla, hraček, vystupování v kolektivu, apod. Rodiče často dětem kupují drahé hračky, ale nechtějí, aby je ukazovaly a půjčovaly ostatním kamarádům, aby jim hračky nerozbili. Není vhodné dítě pouze poučovat, jak by se mělo k ostatním chovat, ale důležité je, zda se tak chovají i jeho rodiče a dospělí žijící v jeho okolí. Dítě vnímá své rodiče jako vzor, snaží se chovat tak, jak se chová maminka, nebo tatínek. Pokud tedy rodič chce, aby se jeho dítě chovalo nesobecky, pomáhalo ostatním lidem, měl by se tak začít chovat také rodič, aby u něj dítě toto chování vidělo.

Kromě toho, že určité sobectví je člověku vrozené, je člověku dána také další vlastnost, a to vztah k druhým lidem. Tato vlastnost by měla být posilována a podporována především v dětství, kdy se děti učí poznávat své okolí, lidi v něm žijící a měly by se naučit, aby jim právě tyto lidé nebyli lhostejní. Jak píše Matějček (2000, s. 257): *„Člověk je tvor společenský. Vyrůstá v rodině, a jak vyspívá, zapojuje se do stále širších společenských okruhů, má kamarády, má spolupracovníky, sousedy, známé, ale především má přátele, jimž se cítí být vnitřně blíže než jiným lidem a s nimiž si i zvlášť dobře rozumí. Ba zpravidla najde v životě i někoho, s nímž je připraven sdílet nadále dobré i zlé.“* Proto by rodiče měli vést své dítě k tomu, aby dítěti nebylo lhostejné, co se děje s ostatními lidmi, aby dítě bylo připravené lidem pomáhat, rozdělit se s nimi, půjčit jim své věci, spolupracovat s nimi, ale také mít radost z radosti druhých lidí.

3.3 Potenciální nebezpečí v osobním životě dětí

Děti v předškolním věku nemají ještě zcela přesnou představu o světě, nemají dostatek sociálních zkušeností, jsou ve věku, kdy se teprve učí poznávat okolní svět a vše, co s ním souvisí. Svět však přináší nejen krásné a zajímavé zážitky a zkušenosti, ale také možná rizika a nebezpečí. Děti v předškolním věku se bohužel neumí samy bránit nástrahám a nebezpečím světa, proto je důležité, aby měly fungující rodinu a hlavně zodpovědné rodiče, kteří budou děti ochraňovat a postupně jim předávat informace o světě, o tom, jak se v něm bezpečně orientovat, a především o tom, jak chránit sebe i ostatní.

Důležité je, učit děti základním věcem z oblasti bezpečí již od raného věku. Již v době, kdy začne dítě chodit, a tudíž poznávat své nejbližší okolí, je vhodný čas seznámit dítě, vhodnou a pro dítě srozumitelnou formou, s možnými nástrahami prostoru, ve kterém se dítě pohybuje. Je dobré učit dítě, co smí a co ne, na co smí sahat, kam smí chodit, apod. Vždy je však důležité dítěti vysvětlit, proč tomu tak je, co by se mohlo stát.

V předškolním věku, kdy již dítě komunikuje s ostatními, jeho řeč je srozumitelná, je dobré naučit dítě znát své jméno i příjmení, věk, adresu (mnohdy ze začátku postačí, zná – li dítě některé záchytné body v okolí bydliště jako např. pošta, obchod, atd.). Opět dítěti vysvětlíme, proč je důležité tyto informace znát a kdy je použije, např. pokud by se dítě někde ztratilo, najde dospělou osobu, nejlépe policistu, a sdělí mu své jméno a adresu. Později, pokud si to dítě zapamatuje, je možné jej naučit telefonní číslo maminky nebo tatínka. Je také možné naučit dítě telefonní číslo na policii, zdravotnickou záchrannou službu a hasičskou záchrannou službu. Je ale důležité vysvětlit dítěti, že na tyto telefonní čísla může volat jen v případě mimořádné události jako je např. zranění, požár, apod. Velmi důležité pro bezpečí dětí je vysvětlit jim, že nesmí věřit cizím lidem, nesmí si od nich brát žádné věci, nikam s nimi chodit, nenastupovat k nim do auta, nemluvit s nimi o ničem. S tím souvisí umění říkat „ne“. Dítě by mělo vědět, že nemusí vždy říkat to, co slyší, nemusí se vším souhlasit a v případě, že se mu něco nelíbí, nebo něco nechce dělat, může a dalo by se říci, že v těchto případech musí říci ne!

Na základě výzkumů UNICEF (Dětský fond Spojených národů) uvádí Matějček (2000, s. 220 – 222): „*Desatero jak zajistit dítěti bezpečí.*“

- 1. Děti mladší osmi let by neměly být nikdy samy, zvláště ne v městech. Dokonce, i když si hrají s ostatními dětmi, měly by být v péči a na očích dospělých nebo podstatně starších dětí, které jsou zralé a důvěryhodné.*
- 2. Nikdy nenechávejte malé dítě bez dozoru na hřišti, v obchodě nebo v parku. Neopouštějte ani dítě v kočárku.*

3. *Jestliže jste na přeplněném místě, nenechávejte dítě v kočárku. Nechodte daleko před malým dítětem, které vám nemůže stačit. Zapamatujte si, že batoletí stačí jen okamžik, aby se vám ztratilo!*
4. *Jakmile jsou děti schopny rozumět, naučte je znát jejich celé jméno, adresu a číslo telefonu.*
5. *Jednoduchá pravidla osobního bezpečí můžete začít učit děti již od dvou či tří let. Dejte jim jasně na vědomí, že nikdy nemohou odejít s kýmkoli, dokonce ani ne s tím, koho znají, pokud by se vás nezeptaly.*
6. *Učte starší děti bezpečně přecházet ulice, nejlépe na přechodu, učte je bezpečně nakupovat a ptát se dospělých na cestu. Když jsou dostatečně zralé na to, aby byly venku samy, ujistěte se, že vám řeknou, s kým jdou ven, kam jdou a kdy se vrátí. Pokud je to možné, získejte telefonní číslo, kam je jim možné zavolat.*
7. *Na frekventovaných veřejných prostranstvích se dohodněte s dítětem na nějakém bezpečném místě, kde se sejdete pro případ, že byste se navzájem ztratili. Ujistěte se, že děti vědí, co mají dělat, pokud by se ztratily, koho mají požádat o pomoc- policistu, prodavače nebo někoho s malým dítětem.*
8. *Pomáhejte svému dítěti budovat pocit sebevědomí dostatkem lásky, pochvaly a pozornosti. Tyranizující a nebezpeční dospělí mají sklon hledat si oběti mezi méně spolehlivými dětmi nebo mezi dětmi, jež jsou zanedbávané či často ponechávané o samotě.*
9. *Vysvětlujte dětem, že by nikdy neměly s dospělými nebo většími dětmi dělat něco, co se jim nelíbí- a to ani tehdy, jde-li o někoho, koho znají. Praktikujte to také doma, nikdy ať je nelíbá či neobjímá dospělý, pokud to nechtějí.*
10. *Naslouchejte svým dětem, zvláště když vám chtějí říct o věcech, které je trápí. Dejte dětem poznat, že je vždy berete vážně a že učiníte vše proto, abyste je ochránili.*

3.4 Potenciální nebezpečí v dopravě

V současné době si většina lidí nedovede svůj život bez dopravy, dopravních prostředků a obecně bez cestování z místa na místo vůbec představit. Neustále se staví nové silnice, dálnice, lidé kupují nové automobily. Silniční doprava mnohým lidem

usnadňuje život, ale zároveň je v dnešním hektickém světě místem častých nehod a úrazů a stává se místem velmi nebezpečným. Aby se lidé mohli v dopravě lépe orientovat a mohli se stát účastníky silničního provozu, je třeba znát pravidla, kterými se doprava řídí- pravidla silničního provozu. Je nutné tyto pravidla nejen znát, ale také se jimi řídit.

Od nejútlejšího věku by měly být, přiměřenou formou, těmto pravidlům učeny také děti. Děti v předškolním věku by měly být seznamovány s problematikou nebezpečí v dopravě jednak v mateřské škole, ale především v rodině. Děti, které se již od prvních krůčků stávají chodci, potřebují dospělou osobu, která je s pravidly silničního provozu a dopravními situacemi postupně seznámí. Současně však potřebují ochranu a pocit bezpečí dospělé osoby. Jak uvádí Metodika dopravní výchovy v předškolním věku (1988, s. 5 - 6): *„Děti předškolního věku nejsou většinou za běžných okolností schopny čelit samostatně nebezpečí v dopravním ruchu, a proto dojde-li k úrazu u předškolního dítěte, je to zpravidla zaviněno nedostatkem péče o ně.“*

V průběhu života se dítě stává účastníkem silničního provozu nejprve jako chodec, později jako cyklista a nakonec se někteří lidé stávají motoristy. Dalo by se říci, že chodcem se dítě stává již tehdy, kdy se mu podaří udělat první krůčky. Nejdříve je dítě všude doprovázeno dospělou osobou. To je vhodná doba na předání prvních informací o dopravním provozu. Častým opakováním, předkládáním informací vhodným způsobem (např. hrou), si dítě některá pravidla rychle osvojí. Zpočátku je dobré naučit dítě pravidla jako např. co udělat, než přejdeme silnici, co znamená a k čemu slouží přechod, semafor, při přecházení silnice se držet za ruku dospělé osoby, chodit po chodníku, atd. Ve chvíli, kdy dítě ovládá vlastní chůzi, mnohé děti zatouží po jízdě na kole.

Tento, pro dítě nový způsob dopravy, přináší další pravidla, která je potřeba si osvojit. Rodiče musí naučit dítě jízdě na kole, naučit je, jak se chránit, jaké mít ochranné pomůcky (např. helma, chrániče kolen, atd.), a především, jak se pohybovat

v silničním provozu. Spousta dětí dojíždí např. do mateřské školy nebo k prarodičům prostředky hromadné dopravy- nejčastěji jsou to autobusy, tramvaje, trolejbusy, ale také vlak nebo metro. Děti by tedy měly znát pravidla pro používání prostředků hromadné dopravy, a také způsoby chování v prostředcích hromadné dopravy. Pro osvojení těchto pravidel a způsobů chování v prostředcích hromadné dopravy jsou nejvhodnější hry s danou tematikou a modelové situace.

Janotová (s. 19) předkládá nejčastější příčiny dopravních nehod dětí do patnácti let:

- *neopatrné vstupování do vozovky,*
- *neopatrné přecházení vozovky,*
- *přecházení na nepřehledných místech,*
- *hry dětí na ulici,*
- *selhání úsudku (např. v odhadu vzdálenosti, rychlosti blížícího se vozidla),*
- *chůze po nesprávné straně vozovky,*
- *přecházení na znamení „Stůj!“.*

Janotová (s. 38 - 39) také uvádí přehled prvků chování, kterých by měly děti předškolního věku dosáhnout:

- *seznámení se základními barvami - dítě se naučí rozeznávat barvy, spojovat je s jejich významem určitého signálu v dopravě, např. zelená, červená,*
- *seznámení se základními tvary - trojúhelník, čtverec, kruh, seznámení s tvary dopravních značek, představou dopravní značky jako prostředku dorozumění v dopravě,*
- *seznámení s funkcí a významem světelného semaforu pro chodce,*
- *nácvik prostorové orientace - co je vlevo, vpravo, nahoře, dole, blízko, daleko, požití prostorové orientace v dopravních situacích,*
- *nácvik přecházení ulice na vyznačených přechodech - rozhlédnout se vlevo, pak vpravo, zastavit před okrajem chodníku, přecházet přímo, ještě se rozhlížet, nezastavit se, když se změní barva semaforu,*

- *hrát si na vyhrazených místech- dokonale poučit děti o důsledcích her na vozovce,*
- *upozornit na špatnou viditelnost při nepříznivém počasí, výhody pestrého oblečení,*
- *seznámení dětí s druhy dopravních prostředků a jejich významem,*
- *seznámení s významem dopravních předpisů,*
- *zásady chování v prostředcích hromadné dopravy, nastupování, vystupování.*

3.5 Šikana a násilí

Říčan (1995, s. 25) obecně definuje šikanu takto: *„Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování.“* Říčan také uvádí obsáhlejší a podrobnější definici šikany: *„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“*

Pro srovnání, Kolář (2005, s. 25) definuje šikanu jako situaci, kdy: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“* Kolář zároveň dodává, že se nelze na šikanu dívat pouze jako na patologické chování, ale je nutné ji posuzovat z různých hledisek a úhlů pohledů. Podle Koláře je možné na šikanu nahlížet ze tří pohledů, a to jako na: šikanování jako nemocné chování, šikanování jako závislost, anebo šikanování jako porucha vztahů ve skupině.

Kolář (2005, s. 35 - 41) popisuje stadia vývoje šikanování ve skupině lidí:

První stadium: zrod ostrakismu

- jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se šikanovaný jedinec necítí dobře v kolektivu, ostatní jedinci jej odmítají, nekomunikují s ním.

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

- dochází k prohloubení šikanování, může dojít k opakování agresivního chování, konflikty v kolektivu se řeší na úkor šikanovaného jedince.

Třetí stadium: klíčový moment- vytvoření jádra

- v tomto stadiu se většinou vytvoří skupina agresorů, kteří se spojí a začnou spolupracovat a systematicky napadat oběť.

Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů

- většina kolektivu přijímá normy agresorů, které se stanou jakýmsi nepsaným zákonem, i slušní a ukáznění jedinci se přidávají na stranu agresorů.

Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

- ve skupině zcela vítězí zlo, násilí, celá skupina je podřízena agresorům, agresori se cítí a chovají jako králové, je nutná pomoc zvenčí (pedagog, rodiče).

Šikana má mnoho příčin, některé jsou zřejmé na první pohled, jiné jsou skryté a často neznámé. Některé předpoklady pro šikanování jsou člověku dané, jsou vrozené. Každý jedinec má do určité míry vrozené agresivní chování, vrozená je také tendence ke krutosti, ale současně i tendence k soucitu. Záleží na člověku, ale i na jeho vychovatelích, která vrozená vlastnost bude upřednostňována a rozvíjena. Důvodů proč některý jedinec začne šikanovat ostatní je mnoho, jedinec může mít nejrůznější motivy k šikanování.

Může se jednat např. o touhu po moci, kdy jedince uspokojuje pocit vítězství, převahy nad slabšími, uspokojivý pocit z ovládnutí druhých. Dalším motivem může být obecně krutost, kdy jedinec týrá ostatní bezdůvodně, pouze pro pocit uspokojení, kdy jedince uspokojuje pohled na oběť, má radost z vlastní krutosti, těší jej, když vidí jiného trpět. Často je důvodem k šikanování také tlak kolektivu, který od jedince něco očekává. Kolektiv často nutí jedince konat něco, co by sám z vlastní vůle nikdy neudělal, ale ze strachu o vlastní osobu se nechá kolektivem zlákat. Motivem může být také snaha upoutat pozornost ostatních, ať už vrstevníků nebo dospělých. Příčinou šikany je mnohdy také prostá zvědavost. Jedince zajímá, jak se ostatní zachovají ve strachu, bolesti, k čemu všemu je možné oběť prostřednictvím šikany donutit.

Zvědavost s sebou nese současně také nudu a touhu po stále další a dalších zážitcích. Především děti z nudy provádějí nejrůznější pokusy a experimenty, ať už na věcech, nebo na lidech. Šikánování se může vyskytovat také na základě rasistických či sexuálních podnětů. Vždy se však jedná o záležitost celé skupiny, celého kolektivu, nikoli pouze agresora a oběti, jak by se mohlo zdát. Je potřeba nebýt k projevům šikany lhostejný a vždy se snažit vyhledat pomoc.

Základní informace a charakteristiky aktérů šikany předkládají Kolář i Říčan. Nejprve je třeba uvést základní charakteristiku agresorů. Jedná se většinou o nadprůměrně tělesně zdatné jedince, silné a obratné (týká se chlapců). Důležité je podotknout, že ne všichni tělesně zdatní jedinci šikánují ostatní jedince. Může se jednat také o nadprůměrně inteligentní jedince, kteří celé šikánování pouze organizují a řídí. Šikánující jedinci jsou většinou sebejistí, egoističtí, převládá u nich touha dominovat, ovládat druhé, prosazovat vlastní osobu bez ohledu na ostatní, jsou často urážliví a náladoví, jsou zlomyslní, nerespektují soukromí a věci ostatních, jedinci se mohou jevit také jako nespolehliví, nepřátelští, impulsivní, vznětliví a necitliví.

Kolář (2005, s. 86 - 87) popisuje tři typy agresorů - iniciátorů šikánování:

První typ

- hrubý, primitivní impulsivní s kázeňskými problémy, šikánuje tvrdě, nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikánu k zastrašování ostatních.

Druhý typ

- velmi slušný, kultivovaný, úzkostný, pečující o vlastní osobu, násilí a mučení je cílené a rafinované, většinou skryté, bez svědků.

Třetí typ

- optimistický, výmluvný, s velkou sebedůvěrou, často oblíbený v kolektivu, šikánuje pro potěšení, pro pobavení sebe i ostatních.

Charakterizovat oběť šikánování je obtížnější než charakterizovat agresora. Obětí šikany se prakticky může stát kdokoli. Šikana nepotřebuje žádné speciální podmínky, může vzniknout kdekoli a kdykoli, v jakémkoli kolektivu. Co se týká

psychických vlastností, oběť šikany bývá většinou tichá, citlivá, plachá, bázlivá, mívá nízké sebevědomí, často bývá submisivní, opatrná. Obětí šikany se často stává dítě osamělé, samotářské, bez kamarádů, nekomunikativní. Obětí šikany se ovšem může stát jedinec i z jiných důvodů. Může jít o dítě, které přijde nové do zaběhlého kolektivu. Mnoho dětí se stává terčem šikany pro své přednosti (slušnost, dobrý prospěch ve škole, atd.). Může se jednat také o jedince tělesně slabšího, neobratného, který není schopen se vyrovnat silnějšímu agresorovi. Velkou roli hraje také viditelná odlišnost jedince jako např. barva pleti, brýle, rovnátka, obezita. Obětí šikany se také velmi často stávají jedinci handicapovaní, nebo jedinci ze sociálně slabých rodin.

4 Prevence

4.1 Legislativní ukotvení

System primární prevence ve školství je legislativně upraven v normách, zákonech, vyhláškách a metodických pokynech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. V mateřských školách je tvorba preventivních programů dobrovolná a záleží na ředitelce mateřské školy, zda vytvoří program prevence sociálně patologických jevů. Pro základní školy a střední školy je tvorba a realizace Minimálního preventivního programu závazná. Mateřská škola tedy není povinna vytvářet speciální preventivní programy. Prvky prevence by však měly být zakomponovány ve Školním vzdělávacím programu, který je tvořen ředitelkou a pedagogickými pracovníky mateřské školy na základě Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

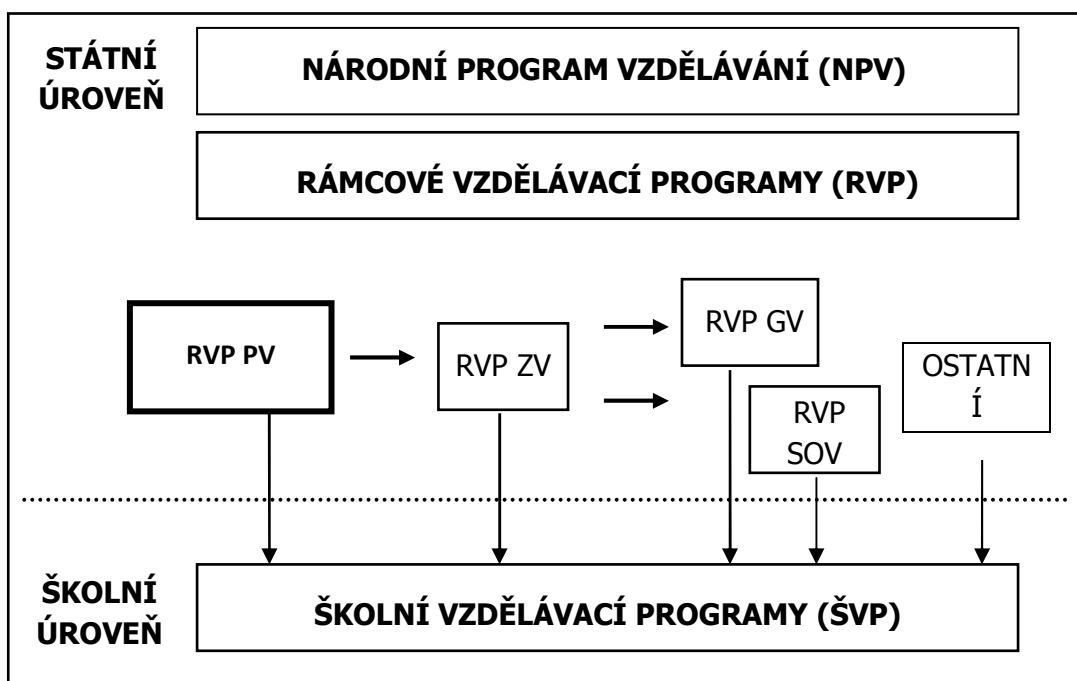
Některé dokumenty související s problematikou prevence sociálně patologických jevů (zdroj: www.msmt.cz):

- Strategie prevence rizikových projevů chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009- 2012.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005- 2008.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001- 2004
„předškolní věk je období, které je optimální pro položení základů k osvojení zdravého životního stylu, pozitivních postojů a dovedností a tedy i k prevenci sociálně patologických jevů.“
- Zákon č. 561/ 2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).
- Zákon č. 563/ 2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

- Zákon č. 109/ 2007 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
- Vyhláška č. 14/ 2005 Sb., o předškolním zařízení.
- Vyhláška č. 317/ 2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.
- Vyhláška č. 72/ 2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.
- Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č. j.: 20 006/ 2007- 51.
- Metodický pokyn k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, č. j.:14 514/ 2000- 51.
- Metodický pokyn č. j.: 25 884/ 2003- 24, Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané.
- Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č. j.: 28 275/ 2000- 22.
- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti ochrany zdraví dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních zřizovaných MŠMT, č. j.: 37 014/ 2005.
- Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení (MŠMT 2001). Tato publikace předkládá rady, možnosti a pomoc při tvorbě a realizaci programů prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. *„Cílem je napomoci při proměně školy. Nabízeny jsou některé konkrétní cesty k tomu, aby se stala školou podporující zdravý životní styl, vytvářející optimální podmínky pro prevenci společensky nežádoucích jevů a stala se bezpečným místem pro efektivní vzdělávání.“*

4.2 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) patří mezi kurikulární dokumenty. RVP PV (2004, s. 3) říká, že: „Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních - státní a školní. Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují Národní program vzdělávání (NPV) a Rámcové vzdělávací programy (RVP). Zatímco NPV formuluje požadavky na vzdělávání, které jsou platné v počátečním vzdělávání jako celku, RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy (pro předškolní, základní, a střední vzdělávání). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. Školní vzdělávací program si vytváří každá škola podle zásad stanovených v příslušném RVP.“

(zdroj: RVP PV, 2004, s. 3)

Legenda: RVP PV – Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání; RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání; RVP GV – Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání; RVP SOV – Rámcový vzdělávací program (programy) pro střední odborné vzdělávání. Ostatní RVP – rámcové vzdělávací programy, které kromě výše uvedených vymezuje školský zákon – Rámcový vzdělávací program pro základní umělecké vzdělávání, Rámcový vzdělávací program pro jazykové vzdělávání, případně další.

V mateřských školách není nutně potřeba vytvářet specifický program prevence, který by dětem pouze předával informace o sociálně patologických jevech. U dětí předškolního věku je třeba použít vhodné formy a metody při práci s dětmi (hry, písňe, dramatizace, modelové situace, pracovní a výtvarná činnost), ne pouze předávat informace. Preventivní program, nebo alespoň prvky preventivního působení by měly být součástí školního vzdělávacího programu, který vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání. Dalo by se říci, že v mateřských školách je optimálním preventivním působením důsledné dodržování RVP PV.

Základem této prevence je podle Školního preventivního programu pro mateřské školy a základní školy a školská zařízení (2001, s. 15): „*vytvoření sociálních kompetencí dítěte, kdy si dítě prostřednictvím prožitkového učení osvojí schopnost rozhodovat se, volit z více alternativ, nést za svou volbu odpovědnost a poznávat její důsledky.*“ Pokud je školní vzdělávací program zpracován kvalitně na podkladech RVP PV, pak se předpokládá, že preventivní program je jeho přirozenou součástí, aniž by musel být preventivní program vytvořen odděleně a speciálně. Školní vzdělávací program a preventivní program by měly být v souladu. Je tedy vhodné, aby byly tvořeny jako jeden celek. Optimální je, pokud je preventivní program součástí školního vzdělávacího programu mateřské školy.

5 Možnosti práce s dětmi v mateřské škole

5.1 Organizační formy vyučování

Organizační formy vyučování patří společně s vyučovacími metodami k základním prostředkům realizace vyučovacího procesu. Organizační formy vyučování se postupně měnily a vyvíjely, přizpůsobovaly se vyučovacímu procesu i postupnému vývoji školy jako instituce. Podle Nelešovské, Spáčilové (2005, s. 181): *„je organizační forma vyučování chápána jako uspořádání vnějších organizačních stránek a podmínek vyučování, v nichž se realizuje vyučovací proces.“* V pedagogické literatuře je možné se setkat s různými klasifikacemi organizačních forem vyučování, s dělením organizačních forem vyučování podle různých hledisek. Z hlediska řízení soustavy- žáků, ve vztahu k řízení učitelem řadí Nelešovská, Spáčilová (2005, s. 182) mezi organizační formy vyučování:

- vyučování *individuální*,
- vyučování *hromadné*,
- vyučování *individualizované*,
- vyučování *diferencované*,
- vyučování *skupinové*.

Tyto organizační formy vyučování se uplatňují i při práci v mateřské škole. Na vyšších úrovních vzdělávání se uplatňují i další možné organizační formy vyučování, jako např. vyučovací hodina, vyučovací jednotka v laboratoři, exkurze, atd.

Charakteristika základních organizačních forem vyučování podle Nelešovské, Spáčilové (2005, s. 63 - 70):

Vyučování individuální

- jde o nejstarší organizační formu vyučování, jedná se o vyučování jednotlivců, učitel řídí činnost jednoho žáka, zatímco ostatní žáci plní zadané úkoly, žáci pracují individuálně, nespolupracují, tato organizační forma vyučování je v současnosti velmi žádaná.

Vyučování hromadné (kolektivní, frontální)

- podstatou je, že jeden učitel vyučuje větší počet žáků přibližně stejného věku, žáci plní stejné úkoly ve stejnou dobu, i v současné době je tato organizační forma velmi využívána, tato forma vyučování předpokládá přibližně stejnou úroveň žáků ve třídě, každý žák má však své individuální odlišnosti, potřeby, pracovní tempo, schopnosti, atd., a právě pro tuto vlastnost bývá tato forma vyučování v poslední době často kritizována.

Vyučování individualizované

- individualizované vyučování je možné splnit důsledně jen tehdy, učí-li se každý žák sám, jde o jakousi formu samoučení, jsou respektovány individuální zvláštnosti žáků, žáci obdrží potřebné pomůcky a učební texty a poté pracují samostatně, při této formě vyučování jsou časové jednotky nahrazeny jednotkami práce, tzv. plány, patří sem např. daltonský plán, winnetská soustava.

Vyučování diferencované

- uplatňuje se diferencovaný přístup k žákům v průběhu vyučování, vyučování je přizpůsobeno různým skupinám žáků podle jejich úrovně, žáci mohou být do skupin rozděleni podle různých hledisek, např. podle míry schopností, zájmu žáků, pohlaví, apod.

Vyučování skupinové

- jde o vyučování formou spolupráce žáků v malých skupinách při řešení společného úkolu, dochází ke zlepšení vztahu a komunikace mezi žáky, vhodné je 3- 6 žáků ve skupině, pro utvoření skupin jsou různá kritéria- pohlaví, prospěch, přibližně stejná nebo naopak různá vědomostní úroveň, záleží také na obtížnosti zadaného úkolu.

5.2 Vyučovací metody

Vyučovací metodu lze obecně chápat jako postup, prostředek k dosažení určitého cíle při určité činnosti. Nelešovská, Spáčilová (2005, s. 150) uvádí, že: „Pod pojmem vyučovací metoda je obvykle chápán způsob (postup, cesta) společné činnosti učitele a žáků vedoucí k dosažení plánovaných výukových cílů.“ Vyučovací metoda slouží k navozování, usměrňování a řízení myšlenkových a poznávacích procesů žáků učitelem. Důležitý je harmonický vztah učitel - žák a také aktivita na obou stranách tohoto vztahu. V literatuře se můžeme setkat s odlišným chápáním pojmu vyučovací metoda, ale také s různými způsoby klasifikace vyučovacích metod. Je složité určit přesnou klasifikaci vyučovacích metod, protože v praxi se často vyučovací metody prolínají.

Podle Nelešovské, Spáčilové (2005, s. 152 - 153) se jako nejpřehlednější jeví členění metod z hlediska pramene poznání a typu poznatků. Podle tohoto kritéria můžeme rozlišit:

Metody slovní

- monologické metody - vyprávění, vysvětlování, popis,
- dialogické metody - rozhovor, diskuse, dramatizace,
- metody práce s textem a metody písemných prací.

Metody názorně demonstrační

- pozorování,
- předvádění (demonstrace) - předvádění pokusů, pomůcek, činností.

Metody praktické

- nácvik pohybových a praktických dovedností,
- žákovské pokusy jiné laboratorní činnosti,
- grafické a výtvarné práce.

Metody aktivizující

- metody diskusní,
- metody situační (případové studie) a inscenační (metody hraní rolí),
- metody problémové,
- metody projektové,
- didaktické hry.

Některé z výše uvedených vyučovacích metod se běžně uplatňují již v mateřské škole, některé je vhodnější využít až ve škole primární. Monologické i dialogické metody, metody názorně demonstrační, praktické, inscenační a samozřejmě hry (nejen didaktické) jsou nedílnou součástí každodenní náplně práce v mateřské škole. Do většiny těchto vyučovacích metod a každodenních činností dětí lze vhodným způsobem zakomponovat preventivní působení na děti v oblasti nežádoucích jevů. Preventivně lze na děti působit např. prostřednictvím pohádkových příběhů, kde se děti setkávají s dobrem a zlem, poznávají nejrůznější životní situace a zároveň poznají, jak se v těchto situacích rozhodne jejich pohádkový hrdina. Dalším možným způsobem práce s dětmi v oblasti prevence je situační učení a hraní rolí, kdy učitel záměrně navozuje určité situace, aby zjistil, jak by se v nich děti zachovaly. Obdobně je tomu při dramatizaci pohádek a pohádkových příběhů. Pro prevenci v dopravě a při správném chování v silničním provozu jsou vhodné pohybové hry, kdy je dětem přiblížena situace v dopravě a děti si hrají a snaží se situaci správně vyřešit. Preventivní působení je možné začlenit také do výtvarných prací, hudebních činností, říkanek a básniček, ale především do řízených i spontánních her dětí.

Hra je v dětském věku nejběžnější a nejpřirozenější činností. V předškolním věku se děti většinu věcí učí prostřednictvím her, také potřebné informace získávají díky hrám. Při hře se rozvíjí rozum, city, vůle, spolupráce, zkušenost, fantazie i tvořivost. Hra je každodenní činností dítěte. Nelešovská, Spáčilová (2005, s. 173) člení hry na:

- *hry tvořivé*
 1. *úlohové či námětové (nápodoba činnosti dospělých),*
 2. *dramatizační (pohádka, situace, divadelní hry),*
 3. *konstruktivní.*
- *hry s pravidly*
 1. *hry pohybové,*
 2. *hry didaktické.*

6 Výchova ke zdravému životnímu stylu jako způsob prevence

6.1 Zdraví a zdravý životní styl

Uvádí definici zdraví podle WHO (Světová zdravotnická organizace): „*Zdraví je stav úplné psychické, fyzické a sociální pohody.*“ Zdraví je nejdůležitější hodnotou každého člověka. Je podmínkou hodnotného života jedince i společnosti. Zdraví je ovlivnitelné lidským chováním, každý jedinec může aktivně podporovat své zdraví i zdraví svého okolí. O zdraví je potřeba pečovat, podporovat je a předcházet onemocněním. Jak uvádí Havlíková a kol. (2000, s. 18): „*S péčí o zdraví je třeba začít od raného dětství. Nejsnáze si člověk osvojí návyky, dovednosti a chování podporující zdraví, když se jim začne učit co nejdříve, v předškolním věku (od 3 let).*“ Je potřeba, aby si děti od nejtělejšího věku postupně osvojovaly dovednosti potřebné k ochraně zdraví. Pokud si děti osvojí základní hygienické návyky, postoje ohledně zdraví a pohybové dovednosti již v dětském věku, je pravděpodobné, že v pozdější době pro ně bude snazší předcházet nemocem i úrazům. Děti je však potřeba ke zdravému životnímu stylu vést. Největší vliv na dítě má nejbližší rodina, která je podporována mateřskou školou, která navazuje na výchovu v rodině. Hlavním činitelem, jehož prostřednictvím si dítě osvojí základy zdravého životního stylu, je však rodina. Díky ní si dítě osvojí zdravou výživu, nutnost pohybových aktivit a sportu, pravidelné preventivní návštěvy lékaře a celkovou osobní a sociální pohodu.

Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení (2001, s. 8): „*Základním prvkem ochrany před společensky nežádoucími jevy je výchova ke zdravému způsobu života od nejtělejšího věku. Myšleno v pojetí holistickém to znamená ve složce tělesné, duševní a sociální, kdy tyto složky jsou navzájem propojeny a tvoří spolu harmonickou jednotu.*“ Pokud jsou děti již od raného dětství vedeny ke správnému způsobu života, pak je zde velká pravděpodobnost, že se v budoucnu u dětí neobjeví společensky nežádoucí jevy. Zdravý způsob života se tedy jeví jako velmi účinná prevence před společensky nežádoucími jevy.

Podle Školního preventivního programu pro mateřské a základní školy a školská zařízení (2001, s. 8) v předškolním věku mezi kompetence podpory zdraví a zdravého životního stylu, které jsou zároveň prevencí společensky nepřijatelných jevů, patří:

- *sebedůvěra, samostatnost a sebejistota,*
- *podpora zkušeností, které poskytují potěšení a touhu účastnit se pohybových aktivit,*
- *schopnost přizpůsobení se životu v sociální komunitě, vnímavý a otevřený vztah k okolnímu světu, schopnost přiměřeně kriticky myslet a rozhodovat se,*
- *seberozvíjení,*
- *motivace k aktivnímu poznávání a prožitkům,*
- *rozvoj tvořivosti a estetického cítění,*
- *systematický rozvoj dovedností, které vedou k osvojení zdravého životního stylu, zdravotní prevence.*

6.2 Spolupráce rodiny a mateřské školy

Rodina je fungující jednotka, je to základní jednotka státu. Existuje velké množství definic rodiny, které se v literatuře často liší. Emmert a kol. (2004, s. 122) předkládá následující definici: „*Rodina je skupina jedinců, mezi nimiž existují příbuzenské a citové vazby, je původní a nejdůležitější sociální skupinou, která je základním článkem sociální struktury. Rodina je ekonomickou jednotkou, spojuje ji společně užívaný majetek, a zároveň výchovnou jednotkou, rodiče jsou odpovědní za socializaci a výchovu svých dětí.*“ Rodina plní některé základní funkce, které se v průběhu doby postupně měnily. Grecmanová a kol. (2003, s. 11) uvádí funkce, které v současnosti rodina plní:

- *biologicko- erotická (reprodukční),*
- *ekonomicko- zabezpečovací,*
- *emocionální,*
- *výchovná.*

Rodinná výchova je základ, na kterém v pozdější době staví škola. Předpokládá se tedy, že rodina a škola (mateřská, základní, atd.) budou společně spolupracovat. Vztah mezi rodinou a školou by měl být harmonický, založen na společné důvěře, vstřícnosti a ochotě spolupracovat. Mělo by se jednat o vztah rovnocenného partnerství, žádná strana by se neměla povyšovat nad druhou stranou. Ne vždy se daří vytvořit kladný vztah mezi školou a rodinou. Může to být způsobeno špatnou informovaností, špatnou komunikací mezi rodinou a školou, ale také nezájmem rodičů o dění ve škole a obecně nezájmem rodičů o dítě.

Škola by se měla snažit vytvářet podmínky, které by motivovaly rodiče ke spolupráci, může např. pořádat během školního roku akce pro rodiče s dětmi, rodičovská setkání, soutěže, besídky, apod. Škola může vydávat školní časopis, ve kterém by informovala rodiče dětí o dění ve škole, o plánovaných akcích, o realizaci školního vzdělávacího programu, apod. Rodiče předškolních dětí jsou v každodenním kontaktu s pedagogy mateřské školy, kteří jsou ochotni rodičům pomoci, poradit a předat požadované informace. Při preventivním působení na děti předškolního věku by měla škola úzce spolupracovat s rodinou. Nejdůležitější tedy je, aby mezi školou a rodinou byl harmonický, otevřený a partnerský vztah.

Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení (2001, s. 9 - 10) uvádí základní osvojené kompetence předškolních dětí a současně i kompetence v oblasti prevence, mezi něž patří:

- *znát, co dítěti pomáhá být zdravé a v bezpečí a co mu škodí, znát důsledky požívání některých látek pro zdraví,*
- *rozumět tomu, že způsob života má vliv na lidské zdraví,*
- *zajímat se o udržování svého těla ve zdraví, chápat, že zdraví se musí chránit,*
- *napomáhat vlastnímu zdraví aktivním pohybem a zdravými životními návyky (zdravá výživa a životospráva),*
- *mít vytvořenou představu o pojmu závislost a o věcech, které ničí zdraví a zkracují život člověka (cigarety, alkohol, drogy, zneužívání léků),*
- *vědět, že kontakty s některými lidmi mohou být nebezpečné,*

- *znát pravidla společného soužití ve skupině,*
- *hodnotit své chování i chování druhých,*
- *mít a hájit vlastní názor,*
- *akceptovat kompetentní autoritu,*
- *vnímat lidi s jejich odlišnostmi povahovými, tělesnými, rasovými, kulturními jako přirozený stav,*
- *přistupovat aktivně k problémům, řešit problémy,*
- *vědět, že je více možností řešení konfliktů,*
- *kontrolovat extrémní projevy svých emocí a nálad,*
- *chování přizpůsobovat sociálnímu prostředí, uvědomovat si sociální role,*
- *spoluvytvářet prostředí pohody ve svém okolí.*

„Pokud nejsou osvojeny uvedené ochranné kompetence, jsou tyto děti zasaženy v pozdějším období různými nežádoucími jevy, jako je agresivita, nekázeň, nesnášenlivost, neschopnost řešit problémy, stres a frustrace, dochází i k sebepoškozování dětí. Důsledkem je poté náchylnost ke zneužívání medikamentů, drog, alkoholu, šikana, násilí, vandalismus, xenofobie, apod.“ Je tedy vhodné, potřebné a žádoucí, začít s prevencí sociálně nežádoucích jevů již od nejútlejšího věku dětí.

II. Praktická část

7 Charakteristika průzkumu

Cílem praktické části je předložit materiály pro práci s dětmi v oblasti prevence nežádoucího chování, které jsou běžně dostupné a které jsou přímo určeny pro práci v mateřské škole. Tyto materiály jsou upraveny pro práci s dětmi předškolního věku. Materiály a pomůcky určené dětem respektují potřeby a zájmy dětí tohoto věku – pomůcky jsou barevné, se zajímavými obrázky a jsou určeny ke hře. Některé instituce vydávají kromě pomůcek pro děti také materiály pro pedagogy (rodiče), aby věděly, jak s dětmi v oblasti prevence pracovat, a jak nejlépe předcházet nebezpečím a úrazům, které dětem mohou hrozit. S některými materiály určenými pro práci s dětmi v oblasti prevence jsem měla možnost se setkat v rámci mé pedagogické praxe v mateřské škole. Děti i pedagogové si pomůcky i materiály velmi oblíbili, často s nimi pracovali, materiály byly začleněny do školního vzdělávacího programu. Po rozhovoru s několika pedagogy z různých mateřských škol jsem zjistila, že by uvítali více podobných pomůcek a materiálů, aby mohli více pracovat s dětmi v rámci prevence nežádoucího chování.

8 Výukové materiály pro práci s dětmi v oblasti prevence sociálně patologických jevů

8.1 Oblast dopravy a bezpečnosti silničního provozu

Národní koordináční orgán pro bezpečnost silničního provozu, všeobecně známý jako BESIP, má dlouholetou tradici a historii. Jeho činnost sahá až do roku 1967, kdy byl zřízen Ministerstvem dopravy ČSSR. Během této doby prošel tento výkonný orgán Ministerstva dopravy mnohými změnami, nesl různé názvy, až po současný název Rada vlády pro bezpečnost silničního provozu. V současné době je oddělení BESIP součástí Ministerstva dopravy. Činnost BESIP se zaměřuje na komunikaci s veřejností, zejména jde o činnost preventivního charakteru. V oblasti preventivních aktivit se nejrůznějšími formami snaží působit na osoby různých věkových skupin.

8.2 Preventivní materiály BESIP pro mateřské školy

BESIP se od roku 1969 zabývá dopravní výchovou dětí. Snaží se preventivně působit na děti od raného věku. Hlavním úkolem je preventivní působení zaměřené na rodinu, mateřské školy, základní školy a střední školy. V rámci preventivního působení vydává BESIP pro každou z uvedených věkových skupin nejrůznější pomůcky, knižní tituly a další výukové materiály. Pro mateřské školy vydal v minulých letech BESIP následující výukové materiály.

8.2.1 Reflexní vestičky pro děti v mateřských školách

Tento projekt se uskutečnil v rámci celé České republiky. Ministerstvo dopravy, oddělení BESIP zakoupilo reflexní bezpečnostní vesty, které následně distribuovalo do mateřských škol. Distribuce reflexních vest do mateřských škol proběhla v roce 2008. Vesty byly do mateřských škol dodávány podle počtu dětí ve škole tak, aby každé dítě mělo vestu. Vesty slouží pro lepší viditelnost dětí - účastníků silničního provozu. Děti využívají reflexní vesty při pobytu venku, na vycházce, a obecně kdykoli opouští prostory mateřské školy v rámci pobytu v mateřské škole.

8.2.2 Knížka „Máme zelenou“

Výuková kniha s tématy správného chování v silničním provozu. Distribuce do mateřských škol proběhla v roce 2008. Vhodnou formou, přiměřenou věku předškolních dětí, je v knize vysvětleno, jak se chovat na ulici, na silnici, v přírodě. Přijatelným způsobem jsou zde popsány některé situace, se kterými se děti jistě setkají i v běžném životě. Celou knihou provází dvojice dětí, Radek a Ema, společně s pejskem Bartem. Kniha obsahuje celkem dvanáct krátkých, přesto velmi zajímavých příběhů. Příběh Na zakázané cestě viz Příloha č. 1.

8.2.3 Omalovánky „Jak se chovat na ulici, na hřišti i na silnici“

Omalovánky navazují na knihu „Máme zelenou“. Do mateřských škol byla distribuována taktéž v roce 2008. Obrázky omalovánek tematicky odpovídají jednotlivým příběhům z knihy. Každá omalovánka má barevnou předlohu a je doplněna krátkým a jednoduchým veršem. Omalovánky jsou doplněny o společenskou

hru „Jedeme na výlet“, která obsahuje spoustu dopravních značek a dopravních situací, přes které musí děti postupovat až do cíle.

8.2.4 Pexeso pro mateřské školy

Tato didaktická pomůcka tematicky navazuje na knihu „Máme zelenou“ a také na omalovánky „Jak se chovat na ulici, na hřišti i na silnici“. Pexesa obecně patří k oblíbeným hrám dětí, s tímto pexesem se navíc hravou formou seznamují s pravidly silničního provozu, se správným chováním na silnici i na ulici.

8.2.5 Dopravní zpívánky pro mateřské školy

Oddělení BESIP začalo spolupracovat s hudební skupinou Maxim Turbulenc. Tato hudební skupina pro Ministerstvo dopravy, oddělení BESIP vytvořila CD Dopravní zpívánky, na kterém nazpívala dvanáct krátkých písní s tematikou dopravní výchovy. CD je určeno především mladším dětem (mateřské školy, 1. stupeň základních škol).

8.2.6 Bezpečnostní chodecké odrazky

Bezpečnostní chodecké odrazky ve tvaru medvídka jsou určeny dětem v mateřských a základních školách. Odrazky ve tvaru medvídka mají reflexní žlutou, oranžovou, nebo bílou barvu. Odrazky mají úchyt, takže děti si je mohou připevnit např. na batoh, tašku, zip u bundy nebo klíče. Je vhodné odrazky umístit na viditelná místa. Jsou určeny dětem pro jejich lepší viditelnost v silničním provozu.

8.2.7 Multimediální internetový portál

Jedná se o portál www.skodahrou.cz, který je určen různým věkovým kategoriím. BESIP je odborným garantem tohoto internetového portálu. Portál je součástí vzdělávacího multimediálního titulu „Bezpečně na cestách“. Na portále děti naleznou širokou škálu her, zajímavostí, úkolů a hádanek, vždy s tematikou dopravní výchovy. Portál je určen i pro mladší děti, které ještě neumí číst. Celým portálem totiž děti slovně provází, zadává úkoly a dává pokyny pes Alík.

8.3 Oblast závislostí a drogové problematiky

Institut Filia

Občanské sdružení institutu Filia vzniklo v roce 1995. Zabývá se především vzděláváním pedagogických pracovníků a prevencí drogových závislostí. Zaměřuje se na odbornou, informační pomoc pracovníkům a institucím v oblasti prevence drogových závislostí. Pracovníci institutu často pracují přímo s dětmi a mládeží. Institut nabízí také vzdělávací programy a kurzy pro pedagogy zaměřené na oblast prevence drogových závislostí. Dále nabízí pořádání besed s dětmi, rodiči. Institut Filia vytvořil také některé publikace určené pro práci s dětmi v mateřských školách.

8.3.1 Kniha pohádek Panenka Jablenka a kluk Viktor

Jedná se i knihu obsahující čtyři krátké příběhy zaměřené na problematiku drogových závislostí. Kniha je doplněna o obrázky směřující k jednotlivým příběhům a také o omalovánky, taktéž ke každému příběhu. Celou knihou děti provází chlapec Viktor, který potkává Jablenku. Ta jej provází jednotlivými příběhy a ukazuje mu situace, které se mohou stát v běžném životě a na které si musí dát pozor. Ukázka z knihy, viz Příloha č. 2.

8.3.2 Zdravý způsob života a prevence závislostí v mateřské škole

Základem této publikace je, aby děti pochopily význam pojmu zdraví, od kterého se poté může odvíjet chápání pojmů jako je nemoc, úraz, poškození zdraví, atd. Kniha tedy obsahuje i témata jako např. zdraví, hygiena nebo výživa, která se k problematice drogových závislostí zdánlivě nevztahují. Celou knihou prolíná význam zdraví a jeho důležitost. Až v druhé polovině knihy se objevují konkrétní témata jako např. alkohol, kouření nebo léky. Kniha je rozdělena do devíti tematických bloků. Každý blok je zaměřen na některé konkrétní téma. Práce s tématem se vždy opírá o příběh nebo pohádku, která je doplněna nějakým úkolem. Pro pedagogy je u každého bloku napsáno, jak pracovat s dětmi v rámci daného tématu, jaké budou potřeba pomůcky, apod. Ukázka z knihy, viz Příloha č. 3.

8.4 Ajaxův zápisník – Policie České republiky

Projekt je určený pro žáky 2. tříd základních škol. Projekt původně vznikl na Policii ČR Sokolov, pro úspěch se v roce 2002 projekt rozšířil do celé Policie ČR. Zápisník je rozdělen na měsíce, děti s ním tedy pracují v průběhu celého školního roku. Ajaxův zápisník je tedy určen pro žáka 2. tříd základních škol. Vhodnou formou a výběrem některých témat, popřípadě upravením některých témat lze Ajaxův zápisník využít i při práci s dětmi v mateřské škole. Učitelka v mateřské škole může použít pouze některé části ze zápisníku a přizpůsobit je dětem v mateřské škole.

Zápisníkem (témata září – červen) provází děti policejní pes Ajax. Postupně děti seznamuje se situacemi z běžného života, s dopravními prostředky, značkami, jak se chovat v některých situacích (když se ztratím, když ztratím klíče, když potkám cizího člověka, apod.), jak se chovat ve městě, v přírodě, s nebezpečím šikany, drog, atd. Zápisník obsahuje spoustu obrázků, omalovánek, příběhů, hádanek a doplňovaček, které s pomocí dospělého (učitelky, rodiče) hravě zvládnou i děti předškolního věku.

8.5 Vydavatelství ROTAG

Vydavatelství ROTAG bylo založeno v roce 1991 Stanislavem Chudobou. Činnost vydavatelství se zaměřuje především na produkci určenou dětem předškolního a nižšího školního věku. Většina knižních titulů je určena pro děti od tří let. Z velké nabídky pohádek, dětských příběhů, pohádek s omalovánkou, zpívánek a nahrávek pohádek i dětských písní na CD i MC bych vyzdvihla tituly z edice preventivní výchovy zpracované v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro mateřské školy. Edice preventivní výchovy obsahuje pět titulů. Každý titul je vydáván jako knížka a její nahrávka na CD. Knižky obsahují jednoduché příběhy, zaměřené vždy na některé téma z oblasti prevence nežádoucích jevů.

8.5.1 Děti a hry

První z pěti titulů edice preventivní výchovy nese název Děti a hry. Knižka obsahuje osm kratších příběhů, které jsou doplněny písněmi i s notovým zápisem. Celá knížka je bohatě ilustrována, obrázky jasně znázorňují daný příběh. Součástí je

i zvukový záznam příběhů i písni na CD. Kniha vypráví o tom, co se stalo a stát se nemuselo při dětských hrách. Jednotlivé příběhy dětem přibližují situace ze života, se kterými se děti mohou setkat. Jedná se hlavně o ochranu vlastní osoby, o osobní bezpečí dětí. Příběhy zároveň dětem naznačují, jak některé situace řešit, nabízejí možné způsoby řešení, ale také říkají, jak se některým nebezpečným situacím vyhnout. Názvy příběhů v knize: Letní odpoledne, Požár, Cesta do mateřské školy, Na písku, Na výletě, Únos, Tomáš opravářem, První bruslení. Ukázka některého příběhu, viz Příloha č. 4.

8.5.2 Děti v dopravním provozu aneb O klukovi z počítače

Dalším titulem z edice preventivní výchovy je kniha Děti v dopravním provozu. Kniha byla vydána vydavatelstvím ROTAG pro Ministerstvo dopravy – BESIP, které s vydavatelstvím spolupracovalo a podílelo se na přípravě této knihy. Knihou děti provází chlapec jménem Honzík a jeho kamarád z počítače Niki. Společně děti seznamují s některými nebezpečnými situacemi, které mohou nastat v dopravním provozu. Na závěr knihy je pro děti připraven úkol spojený s poznáváním dopravních značek. Kniha je opět proložena barevnými ilustracemi a každý příběh je doplněn veselou písni. Příběhy z knihy i písně jsou opět zaznamenány i na CD. názvy příběhů v knize: Úvod, Na chodníku, Přecházíme na přechodu, Na přechodu se semaforem, Cestujeme tramvají, Barvy oblečení, Jdeme po silnici, Jedeme autem, Hry na ulici, Rozloučení. Ukázka z knihy, viz Příloha č. 5.

8.5.3 Děti a slušné chování aneb Vyprávění kočky Justýnky

Kniha Děti a slušné chování je dalším titulem edice preventivní výchova. Tentokrát děti knihou provází malá holčička Majda se svým kamarádem Standou a mluvící kočkou Justýnkou. Společně s nimi se děti prostřednictvím situací v příbězích seznámí s pravidly slušného chování. Děti se dovědí, že bychom měli pomáhat ostatním lidem, neměli bychom lhát, krást, podvádět nebo brát cizí věci, hlavně se děti dovědí kdy poprosit, poděkovat, omluvit se, jak se chovat v některých situacích, ve kterých se mohou v životě ocitnout. Každý příběh je doplněn jak písni na stejné téma, tak i veselým obrázkem. Příběhy i písně jsou opět zaznamenány na CD

nahrávce. Kniha obsahuje dvanáct poutavých a především poučných příběhů, které si děti zajisté oblíbí. Názvy příběhů v knize: Úvod, Prosím a děkuji, Půjčujeme hračky, Omluva, Přiznání, Slavnostní oběd, U lékaře, V klubu dětí a maminek, Návštěva, Do divadla, Krádež v samoobsluze, Návrat. Ukázka některého příběhu, viz Příloha č. 6.

8.5.4 Děti a ekologie aneb Návštěva z planety Gya

Předposledním titulem z edice preventivní výchova je kniha Děti a ekologie. Tato publikace je zaměřena na ochranu životního prostředí a přírody. Děti se z jedenácti krátkých příběhů dovědí, jak by se měly chovat v přírodě, jakým způsobem přírodu chránit, jak pomáhat zvířatům v přírodě a celkově, jak se starat o přírodu a naši Zemi. Jedenácti příběhy budou děti provázet dva chlapci z planety Gya, kteří přistáli na planetě Zemi a seznámili se s dětmi z jedné mateřské školy, které je seznamují s naší planetou. Děti z mateřské školy chlapce pojmenovaly Pá a Ká. Každý příběh je doplněn písničkou o přírodě týkající se tématu daného příběhu. Ke každému příběhu jsou také doplňující obrázky. Ke knize je dodáváno také CD s nahrávkou příběhů i písní. Názvy příběhů v knize: Návštěva z planety Gya, Seznámení, Špinavý potůček, Ovocné stromy, Procházka po sídlišti, Třídění odpadu, Pomáháme zvířátkům v přírodě, Pomáháme domácím zvířátkům, Bohatství lesa, Odpočinek v přírodě, Závěr. Ukázka některého příběhu, viz Příloha č. 7.

8.5.5 Děti a zdraví

Poslední titul vydaný v edici preventivní výchova nese název Děti a zdraví. Poslední kniha je zaměřena na prevenci a ochranu zdraví. Děti se prostřednictvím deseti příběhů dovědí základní informace o důležitosti zdraví, a tom, jak chránit zdraví své i ostatních lidí, o některých věcech, které zdraví prospívají, jako je sport, hygiena, dodržování pitného režimu, rozdíl zdraví a nemoci. Příběhy jsou opět doprovázeny veselými ilustracemi a písní na stejné téma jako je příběh. Na rozdíl od předchozích titulů této edice jsou příběhy v této knize doplněny ještě o krátké výstižné rady lékaře, které se nacházejí vždy na konci příběhu a jsou určeny dospělým. Kniha je stejně jako předchozí tituly doplněna nahrávkou příběhů a písní na CD. Názvy příběhů v knize: Zdravá strava, Pitný režim, Sportem ku zdraví, Denní hygiena, Pobyt na slunci,

Nemoc, Nebezpečí v přírodě, Zdravé sebevědomí, Veselá mysl, Počítače a dovolená. Ukázka příběhu, viz Příloha č. 8.

8.6 Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky (VZP ČR)

Všeobecná zdravotní pojišťovna existuje v České republice od roku 1992. Patří k základním pilířům českého zdravotnictví. Činnost Všeobecné zdravotní pojišťovny se zaměřuje především na kvalitní zdravotní péči a služby související se zdravotním pojištěním. Vedle těchto stěžejních činností se zaměřuje také na zdravotní programy a další preventivní akce, klade důraz na prevenci a zdravý životní styl. Všeobecná zdravotní pojišťovna vytvořila společně s dalšími partnery kampaň, Úraz není náhoda, která svou činností navazuje na projekt Děťství bez úrazu. Kampaň je určena především lidem, kteří se starají o děti, o jejich bezpečí a zdraví. Právě těmto lidem jsou určeny nejrůznější pomůcky, materiály, publikace, kterými mohou lidé přispět k prevenci úrazů dětí. VZP také pořádá v rámci kampaně, Úraz není náhoda nejrůznější akce a vzdělávací semináře. Pomůcky a výukové materiály v balíčcích obdrží všichni účastníci vzdělávacích seminářů, nebo je možné balíček objednat na internetové adrese VZP, nebo přímo na internetové adrese kampaně Úraz není náhoda. Balíček obsahuje pomůcky a materiál pro pedagogy a rodiče, ale i pro děti. Obsah balíčku si přiblížíme nyní.

8.6.1 Pexeso pro děti

Pexeso je oblíbenou hrou dětí, ve které přiřazují vždy dva stejné obrázky k sobě. Při hře tohoto pexesa se děti navíc hravou formou seznámí s některými nebezpečnými situacemi, které je mohou potkat doma i venku. Pexeso se skládá z protikladných obrázků. Je vždy dvojice obrázků, jak by situace vypadat neměla, další dvojice obrázků představuje stejný námět, ale takovým způsobem, jak by měla být situace zvládnutá správně. Toto pexeso navíc obsahuje slovní popis každé dvojice obrázků, proč je právě situace na této dvojici obrázků špatně nebo naopak správně. Při hraní právě tohoto pexesa se děti jistě dovědí a také zapamatují spoustu užitečných informací. Ukázky některých obrázků z pexesa viz Příloha č. 9.

8.6.2 Omalovánky

Jedná se o jednoduché omalovánky, na kterých jsou znázorněny opět některé nebezpečné situace, které se mohou přihodit doma nebo venku, při hrách, ale také v dopravním provozu. Situace na určité téma je vždy znázorněna ve dvou variantách, správné a špatné. Děti mají za úkol poznat, která situace na obrázku je správná, a která je špatná. Své rozhodnutí znázorní vykreslením buď usměvavého sluníčka, nebo zamračeného vykřičníku. Poté si obrázky podle vlastní fantazie vykreslí. Omalovánky jsou také doplněny o krátké říkanky. Ukázka některých obrázků z omalovánek, viz Příloha č. 10.

8.6.3 Protiúrazový domeček

Protiúrazový domeček je papírová skládanka, která po poskládání slouží také jako držátko na tužku. Na domečku jsou znázorněna nebezpečí, ke kterým může dojít doma. Právě doma, kde by mělo být dítě v bezpečí, se totiž úrazy stávají velmi často. Situace znázorněné na domečku ukazují některé nejčastější úrazy, které se dětem doma mohou přihodit. Obrázky na poskládaném domečku mohou sloužit také k zamyšlení rodičů, jak ještě lépe zabezpečit domov, aby se v něm děti nezranily.

8.6.4 Rozhodni se!

Rozhodni se! je seriál obsahující krátké příběhy určené dětem. Všemi díly seriálu děti provádí zaječice Vilemína a pan Pip. V krátkých příbězích jsou dětem prostřednictvím modelových situací přiblíženy některé situace, které se mohou přihodit jim nebo někomu v okolí, situace, se kterými se mohou kdykoli setkat doma, ve škole, v přírodě, na silnici nebo při hře s kamarády. Dětem jsou v příbězích nabízena možná řešení situací, rady, jak se v dané situaci chovat a jak pomoci ostatním lidem. Celý seriál Rozhodni se! obsahuje dvanáct dílů na různá témata. Názvy jednotlivých dílů:

1. díl: Nejsou pády jako pády aneb Pan Pip a Vilemína už jsou zase tady.
2. díl: Oheň je zlý pán a dobrý sluha aneb Je tady naše putování.
3. díl: Nebezpečí opaření aneb Větší bolest snad už není.
4. díl: Vodička studená jako led aneb Nejlepší je naučit se plavat hned.

5. díl: Co značí slovo otrava aneb Ne vše, co v lese roste, je potrava.
6. díl: Na kolečku do kolečka aneb Pozor dej a puntík tečka.
7. díl: Z auta se může stát drak aneb Mysli na to, je to tak.
8. díl: Sport je radost, sport je hra aneb V kondici být každý má.
9. díl: O kousavých psech aneb Kdo má zuby, toho radši na pokoji nech.
10. díl: Umíte si hrát, aneb Čeho je lepší se pro jistotu bát.
11. díl: Petardy a ohňostroje aneb Pekelné stroje nezvi nikdy do pokoje.
12. díl: Co dělat proti napadení aneb Jsou chvíle, kdy se dobrý nápad cení.

8.6.5 Pokreslovací plakáty

Jsou určeny dětem, ale především pedagogům a rodičům pro práci s dětmi. Je to soubor několika plakátů původně formátu A3, které mohou posloužit jako výzdoba, ale také jako podklad pro práci s dětmi a při povídání s dětmi o nebezpečných situacích a nebezpečných místech. Je také možné plakáty překrýt folií nebo laminem, aby děti mohly některé situace dokreslovat. Při povídání s dětmi u plakátů děti určují, co dělají lidé na plakátech dobře, co dělají špatně, a co by měli dělat jinak. Děti mohou také vymýšlet možná řešení a varianty, jak by se lidé ve vyobrazených situacích měli zachovat. Jde o soubor pěti plakátů. Na všech plakátech je zobrazena rodina Neplechovi. Každý plakát zobrazuje tuto rodinu v jiném, nějakým způsobem nebezpečném prostředí. Soubor obsahuje tyto plakáty:

Neplechovi v zimě,

Neplechovi v létě,

Neplechovi doma,

Neplechovi na výletě,

Neplechovi ve městě.

Ukázka pokreslovacích plakátů, viz Příloha č. 11

8.6.6 Plakáty

Jedná se o dva plakáty vhodné např. na výzdobu třídy, pověšení na stěnu. Oba plakáty zobrazují nebezpečné předměty a situace, děti mají za úkol poznat, proč právě tyto situace jsou nebezpečné, a co všechno by se mohlo stát. Důležité je také si s dětmi

povědět, jak by se dalo těmto nebezpečným situacím předejít. Jeden plakát zobrazuje nebezpečné předměty a situace doma v pokoji, druhý plakát zobrazuje, co všechno by se mohlo dětem přihodit na dětském hřišti. Ukázka plakátů, viz Příloha č. 12.

8.6.7 Knihy a materiály pro pedagogy

Součástí balíčků kampaně Úraz není náhoda, jsou nejen hry a zábavné činnosti určené dětem, ale také knihy, brožury a materiál určený pro pedagogy, rodiče nebo osoby, které se o problematiku dětských úrazů a především jejich předcházení zajímají. Balíček obsahuje následující publikace:

Úrazy dětí,

Metodika prevence dětských úrazů,

Rizikové chování dětí a dospívajících,

Prevence úrazů a rizikového chování,

Doplňkové a motivační materiály,

První pomoc.

8.6.8 Obří kuchyně

Součástí kampaně Úraz není náhoda, je také putovní obří kuchyně. Jedná se o pojízdný model obří kuchyně, která na nákladním voze objíždí Českou republiku a navštěvuje některá města. Tento projekt je určen především rodičům malých dětí. Kuchyň lidé uvidí v poměru 2:1. Dospělí lidé tak mají jedinečnou možnost připomenout si, jaké to je být zase malé děti. Dospělí mají šanci, uvědomit si, jak je domácnost pro malé děti nebezpečná, kolik nástrah v ní na děti čeká, a jak je pro malé děti obtížné se v domácnosti pohybovat. Je to právě domácnost, která je pro děti rizikovým místem, a kde se stane dětem mnoho úrazů. Návštěva obří kuchyně a vžití se do role dětí v domácnosti může mnohým rodičům pomoci udělat právě tu jejich domácnost pro děti bezpečnější.

Závěr

Tématem bakalářské práce byla prevence nežádoucího chování u dětí v mateřské škole. Nežádoucí chování se v současné době neobjevuje už pouze u dětí na základních a středních školách. Stále častěji se s ním můžeme setkat i tam, kde by je čekal jen málokdo, v mateřských školách. Je vhodné začít s prevencí již od nejranějšího věku dětí, tedy pracovat s dětmi v oblasti prevence nežádoucího chování už v mateřské škole. Velmi důležitá je spolupráce pedagogů s rodiči, kteří jsou pro dítě nejbližšími osobami, proto na ně mohou nejvíce působit. Pozitivním působením rodičů a pedagogů, kladným vzorem a seznámením, samozřejmě přiměřeným způsobem, se sociálně patologickými jevy, můžeme docílit, že se dítě v budoucnu těmto jevům snadněji vyhne, nebo pokud se s nimi setká, bude k nim mít negativní postoj.

V teoretické části bakalářské práce jsem předložila některé projevy nežádoucího chování, které se mohou objevit již u dětí předškolního věku, můžeme se s nimi setkat v kolektivu dětí v mateřské škole. Dále jsem naznačila, jak pracovat s dětmi v oblasti prevence nežádoucího chování, jak předcházet tomu, aby se projevy nežádoucího chování vyskytly. Popsala jsem metody a formy práce s dětmi, jak do nich začlenit práci v oblasti prevence nežádoucího chování, jakou formou pracovat s dětmi. Vhodné je začlenit prevenci nežádoucího chování do školního vzdělávacího programu.

Praktická část bakalářské práce obsahuje běžně dostupné materiály pro práci s dětmi v oblasti prevence nežádoucího chování. Na základě kontaktování několika institucí, které se zabývají touto problematikou, jsem popsala pomůcky, materiály, knižní publikace pro pedagogy a rodiče. Tyto materiály jsou dostupné mateřským školám, záleží pouze na tom, zda o ně mají mateřské školy zájem a rozhodnou se je získat. Cílem praktické části tedy bylo podat přehledný seznam výukových materiálů, které jsou přímo určeny do mateřských škol. Na základě těchto materiálů a pomůcek je práce s dětmi v oblasti prevence nežádoucího chování snazší a efektivnější.

Seznam použité literatury a pramenů

- ADAMOVSká, M. *Děti a ekologie aneb Návštěva z planety Gya*. Praha: ROTAG, 2006. 51 s. ISBN 80- 903175- 8- 8.
- ADAMOVSká, M. *Děti a hry*. Praha: ROTAG, 2004. 35s. ISBN 80- 903175- 2- 9.
- ADAMOVSká, M. *Děti a slušné chování aneb Vyprávění kočky Justýnky*. Praha: ROTAG, 2005. 49 s. ISBN 80- 903175- 5- 3.
- ADAMOVSká, M. *Děti a zdraví*. Praha: ROTAG, 2007. 48 s. ISBN 80- 903175- 9-6.
- ADAMOVSká, M. *Děti v dopravním provozu aneb O klukovi z počítače*. Praha: ROTAG, 2004. 43 s. ISBN 80- 903175- 3- 7.
- ČAČKA, O. *Psychologie dítěte*. Tišnov: SURSUM, 1997. 156 s. ISBN 80- 85799- 03- 0.
- EMMERT, F., a kol. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno: DIDAKTIS, 2004. 224 s. ISBN 80- 86285- 68- 5.
- ERKERT, A. *Hry pro usměrňování agresivity*. Praha: Portál, 2004. 95 s. ISBN 80- 7178- 938- 0.
- GRECMANOVÁ H., a kol. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: HANEX, 2003. 192 s. ISBN 80- 85783- 24- X.
- HAVLÍNOVÁ, M., a kol. *Kurikulum podpory zdraví v mateřské škole*. Praha: Portál, 2000. 220 s. ISBN 80- 7178- 383- 8.
- JANOTOVÁ, D. *Rodičům o dopravní výchově*. BESIP, rok neuveden. 40 s.
- JILČÍK, T., a kol. *Sociální patologie – úvod do studia*. Brno: Institut mezioborových studií, 2005. 50 s.
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80- 7367- 014- 3.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha: MAXDORF, 2000. 285 s. ISBN 80- 85912- 29- 5.
- NELEŠOVSKÁ, A., SPÁČILOVÁ, H. *Didaktika primární školy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 254 s. ISBN 80- 244- 1236- 5.
- NOVÁKOVÁ, D. *Panenka Jablenka a kluk Viktor*. Praha: Institut Filia.
- NOVÁKOVÁ, D. *Zdravý způsob života a prevence závislostí*. Praha: Institut Filia, 1997. 44 s. ISBN 80- 901966- 4- 0.

- POLÁČEK, M., FORÝTKOVÁ, D. *Systém prevence sociálně patologických jevů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 82 s. ISBN 80- 85783- 65- 7.
- Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2004. 46 s.
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80- 7178- 049- 9.
- SOVÁK, M., a kol. *Defektologický slovník*. Praha: SPN, 1978. 480 s.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2001 – 2004*.
- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008*.
- ŠÝKOROVÁ, K., a kol. *Vybrané kapitoly ze sociálních deviací*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 95 s. ISBN 80- 85783- 66- 5.
- ŠIMANOVSKÝ, Z. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2008. 175 s. ISBN 978- 80- 7367- 426- 7.
- Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2001.
- TETAUROVÁ, M. *Máme zelenou*. Praha: BESIP, 2007. 27 s.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 1997. 353 s. ISBN 80- 7184- 317- 2.
- VOSKOVÁ, L., a kol. *Metodika dopravní výchovy v předškolním věku*. Praha: BESIP, 1988. 45 s.
- VOTRUBA, J. *Dopravní výchova – I. Díl chodec*. Praha: FORTUNA, 1992. 64 s. ISBN 80- 85298- 98- 8.

www.msmt.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1	Na zakázané cestě (z knihy Máme zelenou)
Příloha č. 2	O zlé zelené makovici (z knihy Panenka Jablenka a kluk Viktor)
Příloha č. 3	Dva koníčci (z knihy Zdravý způsob života a prevence závislostí)
Příloha č. 4	Únos (z knihy Děti a hry)
Příloha č. 5	Na chodníku (z knihy Děti v dopravním provozu aneb O klukovi z počítače)
Příloha č. 6	Priznání (z knihy Děti a slušné chování aneb Vyprávění kočky Justýnky)
Příloha č. 7	Špinavý potůček (z knihy Děti a ekologie aneb Návštěva z planety Gya)
Příloha č. 8	Nemoc (z knihy Děti a zdraví)
Příloha č. 9	Pexeso pro děti
Příloha č. 10	Omalovánky
Příloha č. 11	Pokreslovací plakáty
Příloha č. 12	Plakáty

Příloha č. 1

Na zakázané cestě

„Hurááá, je prvního července, jedeme do Skalice na farmu!“ radují se děti z nastávajících prázdnin. Budoucí druhák Radek i jeho starší setra Ema se dočkali...

Hned ve vratech statku je chytí do náruče teta Míla a vlepí jim „štípanou“ pusou. Zároveň dětem pošeptá, že brzy dostanou dárek, ale nic víc jim neprozradí. „Až přijde čas,“ usmívá se tajemně. Ema počítá ubíhající dny. „Ještě třikrát se vyspíme... dvakrát, jednou... Už je to tady! DNES!“ vyřítí se sourozenci v sobotu ráno ze statku. Dárek prý na ně čeká na zahradě u paní Suché. Její chalupu Ema s Radkem dobře znají. Děti otevrou vrátka a bez dechu zůstanou stát u plotu.

U domu stojí psí bouda, před ní leží máma Asta a kolem ní se batolí bílá štěňátka bišonků. Jejich srst připomíná kudrnaté ovečky a černá očka se blýskají jako korálky. Jedno z nich si dnes děti odnesou domů. Ale které ze tří stejných klubíček si vybrat? Ze kterého štěněte bude ten nejlepší kamarád? „Víš co, Emo, ať se pejsci rozhodnou sami. Který k nám první přiběhne, bude ten pravý,“ usoudí moudře Radek a ostře zapíská na prsty.

Baculatá fenečka se leknutím převalí na záda a jeden z bratříčků raději zaleze do boudy. Kdo však se nebojácně řítí k brance, štěká a chce zahnat neznámé vetřelce? Přece statečný pes Bart, který na mokré trávě dostane smyk, udělá kotrmelec a skončí v dětské náruči. Tady je pejskovi moc dobře, na boj docela zapomene. Noví páníčci se mu líbí a voní tak pěkně, že je začne důkladně olizovat. Rád s nimi půjde do světa a bude jim věrně sloužit, jak mu to máma přikázala. Zamává všem na rozloučenou, lehne si do košíku a vydá se na cestu.

Kdo dosud nebyl ani na krok z domu, má se čemu divit: v mechu svítí červené muchomůrky, ze stromu padají šišky, po lesní cestě přeběhne myš...

„Vidíš Bartečku, ve Skalici jsme na prázdninách“ ukazuje Ema na rozcestník, ale pejsek ji neposlouchá. Upřeně pozoruje vrchol protějščího kopce, kde zarostlou cestu přetíná železná závora. Po hladké tyči pobíhá veverka, cvičí salta, stojky i přemety a teď- ne, Bartovi se to nezdá- dělá na psíka dlouhý nos! Takovou drzost musí ztrestat. Ihned! Pejsek skočí na zem a žene se vzhůru. Nevidí, neslyší. Neví, že za závorou cesta končí a dál nevede. Je tam bývalý lom a prudký sráz. Kdo spadne dolů,

nepřežije. „Bartečku, tam nesmíš, vrať se, slyšíš?“ volají vyděšení sourozenci. Zbytečně. Je jasné, že psíka, běžícího rychlostí zajíce, nikdo nedohoní. Jde mu o život! „Barte, ke mně!“ vykřikne pěkně zostra Ema povel, který štěně náhodou zná. Stane se zázrak. Zdivočelý psík se zastaví a tuze nerad se loudá zpátky. Už sedí před dětmi a s hlavičkou na stranu jim dává „pac“. Právě předvedl všechno, co umí, a je spokojen.

Uf, dobře to dopadlo, ale než pejsek dostane rozum, musí ho děti lépe hlídat. Bartík, když vidí vyděšené tváře svých pánů, pochopí, že se málem stalo něco moc zlého. Tam nahoře číhá nebezpečí a on už nikdy za závoru nepoleze!

Ukázka z knihy Máme zelenou.

Příloha č. 2

O zlé zelené makovici

Jednou v neděli vzala Jablenka Viktora do kočičí rodiny. Máma kočka chtěla péct buchty, a tak koťata poslala na makové pole pro mák. Koťata přišla na pole a začala vysypávat mák ze zralých makovic. Na kraji lánu rostla velká makovice, ale byla nezralá, celá zelená. Hned se začala ke koťatům naklánět, že jim dá šťávu, a teprve po ní budou mít buchty tu správnou chuť. Koťata si ji vzala, protože chtěla mít buchty co nejlepší. Když koťata odešla, makovice se zle smála pod vousy, jak je doběhla. Byla to velmi zlá makovice, nikoho neměla ráda a věděla, že může ostatním ublížit. Máma kočka upekla buchty a hned se do nich s koťaty pustila. Ale co se nestalo! Kočce i koťatům se začalo chtít spát, jen tak si někde lehly a na půl spaly, na půl nespaly. Bylo jim všechno jedno a vůbec nevěděly, co se okolo nich děje. Ani si nevšimly, že k nim vlezl cizí pes. To víte, pes a kočky. To nejde dohromady. Pes se také hned rozhlížel, co by jim mohl zlého provést. Ale pak uviděl buchty, tak je honem sežral a utekl. Zanedlouho se vrátil táta kocour a divil se, že kočka s koťaty spí. Když se probudily, nebylo jim dobře a koťata mámě a tátovi vyprávěla, jak to bylo s tou zelenou makovicí. Ani jim nebylo líto, že zbylé buchty někdo ukradl. A když si pak koťata venku hrála, uviděla, že v křoví je zalezlý cizí pes a je mu strašně špatně. Dobře mu tak, nemá krást. A na zelenou nezralou makovici si už koťata dávala také pozor.

Viktor se pak Jablenky zeptal: „Co to vlastně bylo s tou makovicí? Vždyť my také jíme buchty s mákem a nic nám po nich není.“

Jablenka to Viktorovi vysvětlila: „To už tak bývá. Něco může být dobré, ale může nám to také ublížit. Zralý mák je moc dobrý do buchet, ale šťává z nezralých makovic je moc nebezpečná pro zvířátka i pro lidi.“

Viktor si v ducu řekl, že si to bude určitě pamatovat, a chtěl to říct také Jablence. Ale ta už zmizela mezi jablíčky na míse.

Ukázka z knihy Panenka Jablenka a kluk Viktor.

Příloha č. 3

Dva koníčky

Žili- byli na jedné farmě dva koníčky. Jeden byl krásně rezavý a jmenoval se Ferda a ten druhý, Max, byl černý jako tmavá noc.

Už jako malá hříbátka byli moc krásní a všichni kolem stále mluvili o tom, že až vyrostou, budou z obou nádherní a zdatní dostihoví koně. Jedna řeč šla o tom, že určitě budou vyhrávat všechny dostihy v celém okolí a možná i na celém světě.

Není proto divu, že Ferda i Max celé dny snili o tom, jak budou vyhrávat závody a jak budou nejlepší ze všech. Však si také slíbili, že udělají všechno pro to, aby svá přání uskutečnili. Jenomže, řeč se mluví a voda plyne a všechno to bylo trochu jinak. Oni ti koníčky byli sice náramní kamarádi, ale každý z nich byl z trošku jiného těsta.

Ferda věděl, že chce vyhrávat, tak začal usilovně trénovat. Každý den běhal, cválal, pádil, klusal, skákal. Občas viděl ze svého výběhu na dostihovou dráhu, kde závodili starší kamarádi. Ferda se snažil co nejvíc okoukat- poznávat chyby, kterých se někteří z nich dopustili a naopak- používat různé taktiky od těch, co byli úspěšní. Prostě trénoval, jak se patří. A také si dával pozor na to, co jí, aby příliš neztloustl.

A Max? Toho představa vyhrávaných závodů oslnila tak, že celé dny bloumal po výběhu, někde se vždycky uvelebil v chládku a dlouhé hodiny si představoval, jak to bude krásné, až bude vítěz a bude se zlatým věncem klusat okolo závodistiště. Když viděl, jak zpocený Ferda pádí okolo něj, tak si pomyslel, že se přece on, budoucí vítěz, nemůže takhle ničit. Nacpal se senem a trávou k prasknutí, lehl si a spřádal své sny.

A pak přišel ten velký den. Jejich první dostih. Závodilo v něm tenkrát deset krásných koní jako o život. Ferda na startu vyrazil, a i když nebyl hned mezi prvními, byl v průběhu závodu stále více vepředu. Věřil si, věděl, že hodně a správně trénoval a cítil se velmi dobře. Max se, po startu rozběhl jako šílený. Dostal se hned dopředu a prvních pár desítek metrů vedl. Ale za chvíli sotva dechu popadal, nohy se mu začaly podlamovat a třást a zůstal úplně vzadu. Poslední stovky metrů už vůbec nemohl a tak, s velkou lítostí, závod vzdal.

Ptáte se, kdo vyhrál? No přece Ferda! Byl opravdu ze všech koní v nejlepší kondici. A pak už to bylo tak, jako v těch Maxových snech. Všichni tleskali a Ferda hrdě a důstojně klusal se zlatým věncem okolo dostihové dráhy.

Ferda pak vyhrával skoro všechny závody. A mezi nimi stále trénoval. Systematicky, ani málo, ani moc, prostě přesně tak, aby si udržel dobrou kondici. Bylo mu líto kamaráda Maxe, ale dobře věděl, že žádné řeči nepomohou, dokud Max sám nepřijde na to, jak je to lepší.

A dočkal se. Jednoho dne, kdy zase pěkně cválal na tréninku, uviděl, že pár desítek metrů za ním ukázněně kluše Max. Po očku ho občas kontroloval, ale jinak nic. Max začal trénovat každý den a také den po dni, pěkně pomalu, klusal blíž k Ferdovi. Za pár týdnů už s ním skoro držel krok a pře posledním závodem sezóny už klusali pěkně vedle sebe. Max zeštíhl, svaly mu zesílily a jeho plíce se jen tak nezadýchávaly.

A už tu byl den závodu. Byl to velký boj, protože všichni koníčky byli velice zdatní. Ale v čele běžel jen Ferda a... Max. do cíle doběhli zároveň, a tak čestné kolo vítěze klusali spolu, každý se zlatým věncem. Oba byli moc rádi. Ferda, že kamarád vyhrál sám nad sebou a Max, že vyhrál s Ferdou.

Přišel k nim takový malý kluk, tak ve vašem věku. Pohládl je a ptal se, jak to dokázali takhle krásně vyhrát. Max důležitě zařehnal něco o tom, že nejdůležitější je trénink. A Ferda, jako obvykle, neřekl vůbec nic. Ale v duchu si pomyslel, jak je dobře, že už o tom Max ví a jak je dobře, že už to ví i ten kluk.

Ukázka z knihy Zdravý způsob života a prevence závislostí.

Příloha č. 4.

Únos

V zahradě mateřské školy bylo živo. Bylo tam dětí jako máku. Všechny štěbetaly, křičely nebo se smály. Několik kluků hrálo fotbal. Ti ostatní stáli opodál a fandili jim. Holčičky měly venku kočárky s panenkami a tak si chvíli hrály na trávniku a chvíli zas na písku připravovaly panenkám svačinu. Několik dětí jen tak postávalo a pozorovalo neznámého pána, který se procházel za plotem. Chodil sem a tam a nakukoval do zahrady. Po chvíli přistoupil k plotu a zavolal na ně.

„Děti, koukejte, co mám“ a vytáhl z kapsy hrst bonbónů. Barunka, Venda a Petr přiběhli k plotu.

„A ty nám dáš?“ ptal se malý Pěťa.

„Dám,“ řekl ten cizí pán a přátelsky se usmíval. „Jen si vezměte. Já mám děti rád. Doma mám spoustu hezkých hraček a malého roztomilého pejska. Jmenuje se Kubík. Chtěly byste ho vidět?“ usmíval se a hladil děti po ruce. „Ano, moc, ale nesmíme jít ze školky pryč. Paní učitelka by se zlobila,“ řekla Barunka.

„Za chvíli jsme zpátky, paní učitelka nic nepozná,“ přesvědčoval děti ten neznámý člověk. „Jakpak se jmenuješ,“ ukázal na malého Petra. „Petr,“ odpověděl stydlivě chlapec. „Tak pojď, Petře, tamhle v plotě je díra. Prolezeš ven, podíváme se na pejska a na hračky a hned se vrátíme. A zítra třeba zas vezmu tebe,“ ukázal na Barunku, „a potom tebe“ a ukázal na Vendu.

Petříček prolezl dírou v plotě ven, muž ho popadl do náruče a rychlým krokem se vzdaloval. Když Petr viděl, že je úplně sám s cizím člověkem, začal plakat. „Já chci zpátky do školky!“ „Buď zticha,“ okřikl ho ten muž a už vůbec nebyl přátelský. Zakryl mu pusou rukou a přitiskl ho ještě pevněji k sobě.

Mezitím děti řekly paní učitelce, že Petříčka odnesl nějaký cizí pán.

„Kudy šel?“ vyhrkla paní učitelka a vyběhla ze zahrady. Na protějším chodníku uviděla starou paní s pejskem.

„Paní, prosím vás, neviděla jste tady nějakého člověka s dítětem v náručí?“ zavolala.

„Viděla, zrovna tamhle vchází do paneláku,“ řekla ta stará paní.

Paní učitelka zoufale vykřikla: „Chyťte ho, unesl dítě!“ před vchodem do domu postával mladý muž. Když slyšel volání a viděl, jak ten člověk tiskne chlapce

a zakrývá mu pus, dal nohu mezi dveře zrovna ve chvíli, když už se za ním málem zabouchly. Rychle je otevřel a chytil muže za sako. „Stůjte! Kam nesete to dítě!“ ale to už dobíhal paní učitelka. „Pusťte ho!“ křičela, až jí přeskakoval hlas. Muž se polekal, postavil Petříčka na zem a rychle zmizel ve výtahu. Malý Petr sotva popadal dech. Málem se udusil a zalknul pláčem. Paní učitelka ho vzala do náruče a konejšila. „Neboj se, teď už se ti nic zlého nestane.“

„Moc vám děkuji,“ obrátila se na mladého muže. „A prosím vás, můžete zavolat policii? Ten člověk nesmí utéct.“

„O to se postarám, spolehněte se,“ řekl mladý muž a dodal: „A vy se raději hned vraťte do školky, ať se chlapec uklidní.“

Paní učitelka s Petříkem v náručí běžela zpátky do školní zahrady. Tam shromáždila všechny děti a řekla: „Děti, Petříček byl ve velkém nebezpečí. Ten cizí člověk mu chtěl ublížit. Nebýt toho mladého muže, který mi pomohl Petříčka zachránit, kdoví, jak by to s ním dopadlo. Proto nikdy nechodte s cizími lidmi a neberte si od nich bonbóny ani jiné dárky.“

Děti se rozpovídaly a vzájemně ujišťovaly, že nikdy s nikým cizím nepůjdou, i kdyby jim sliboval kdovíco. I malý Petřík už věděl, že udělal chybu.

Ukázka z knihy Děti a hry.

Příloha č. 5

Na chodníku

Na chodníku před domem Honzík Nikiho dohonil. „Počkej, kam běžíš?“ ptal se celý udýchaný.

„Nevím,“ pokrčil rameny Niki. „Třeba nikam. Můžeme zůstat tady a budeme se honit. Máš babu!“

Plácl Honzík po zádech a rozběhl se po chodníku. Honzík běžel za ním, ale dohonit ho nemohl. Niki skákal jako splašený z jedné strany na druhou a najednou – bum! Hlavou narazil do staré paní, co šla naproti a nesla tašku s nákupem. Taška jí vypadla z ruky a na chodník se vysypaly kedlubny, za nimi se kutálela jablíčka a kelímky s jogurty. Niki se na chvíli zastavil, ale paj pohodil hlavou a rozběhl se dál.

Honzík už za ním ale neutíkal. Viděl, jak stará paní stojí bezradně nad rozsypaným nákupem a její do pláce. Rychle k ní přiskočil. „Nezlobte se, on nechtěl,“ omlouval Nikiho a začal věci sbírat a rovnat zpátky do tašky.

„Nechtěl! A to neví, že se na chodníku nemůže jen tak prohánět? To jsou dneska děti,“ dodala ještě spíš pro sebe a pomalu odcházela.

„Proč mě nehoníš?“ volal Niki z dálky.

„Protože na chodníku se na honěnou hrát nesmí. Vidíš, jak to dopadlo.“

„No co,“ smál se Niki. „Vysypaný nákup. To je toho!“

„Nesměj se. Ta paní málem plakala,“ řekl Honzík.

„A proč? Nákup přece naskáče do tašky sám,“ divil se Niki.

„To jde jenom v počítači. Co se stane ve skutečnosti, nedá se vrátit zpátky,“ vysvětloval Honzík.

Niki se trochu zamyslel. Pak ale umíněně pohodil hlavou. „Jenže mně se chce běhat po chodníku. Budu si dělat, co budu chtít.“

„Tak já s tebou nekamarádím,“ řekl Honzík smutně.

Niki se zarazil. „No dobře. Nebudu tedy běhat po chodníku.“

„Ale to není všechno. Po chodníku se chodí vždycky vpravo!“ řekl důrazně Honzík.

„Ten, kdo jde naproti, jde na opačné straně. Tak do sebe nikdo nemusí narážet.“

„Hm, a jak poznám, co je vpravo?“

„Na druhé straně, než je vlevo. A vlevo je tam, kde tluč srdce. Polož si ruku na hrud'. Sem. Na tuhle stranu. Cítíš, jak ti bije srdce?“

„Aha, srdce tluče vlevo,“ řekl Niki. „Tak tahle ruka je levá a ta druhá je pravá. To se nedá poplést.“ Niki se na chvíli zamyslel a potom nahlas řekl: „Musím si pamatovat, že po chodníku chodím vpravo a nesmím po něm ani běhat, ani si hrát na honěnou.“

„No vida, jak se rychle učíš,“ pochválil ho Honzík. „Ale teď už musíme domů. Paní Macháčková by mě hledala.“

„Tak jo,“ vzdychl Niki. „Vrátím se do počítače.“

„A já budu zase sám,“ posmutněl Honzík.

„Nebudeš, zítra ráno mě zase pustíš ven. Znáš přece tajný kód?“

Honzíkovi se rozzářily oči. „Už aby bylo zítra!“

Oba kluci se rozběhli domů. Na Honzíka čekal teplý oběd a Niki se vrátil zpátky do světa počítačových her.

Ukázka z knihy Děti v dopravním provozu aneb O klukovi z počítače.

Příloha č. 6

Přiznání

Druhý den odpoledne bylo krásně. Maminka s Majdou se chystaly jít na hřiště. Majda byla celé dopoledne moc hodná, a tak jí maminka dovolila, že mě může vzít s sebou, abych si také trochu užila sluníčka. Ale pobíhat po hřišti nesmím. Musím zůstat sedět v tašce na lavičce. Majda měla velikou radost a hned mě uložila do plátěné tašky. Chtěla si obléct novou sukýnku, abych prý na ni byla pyšná, jak jí to sluší. Ale maminka jí řekla, že přece ví, že na hřiště se nosí věci, kterých není škoda, když se ušpiní. A tak si Majda poslušně oblékla tepláky a mikinu a vyrazily jsme. Maminka mě opatrně nesla v tašce a Majda si radostně poskakovala.

Když jsme přišly na hřiště, Majda se rozhédla kolem sebe. „Tamhle je Standa!“ radostně zavolala a ukázala směrem k pískovišti. Hned se k němu rozběhla. „Ahoj Stando!“ řekla a zvedla malou lopatku, která ležela opodál. Posadila se kousek od něho a začala lopatkou rýpat v písku. „Počkej, nebourej mi to, jdi dál!“ zlobil se Standa. Majda se urazila, vztekle začala nabírat písek a házet ho do vzduchu. Pak mrštila písek před sebe, a to rovnou do obličeje malému chlapečkovi. Ten spustil křik. Písek měl ve vlasech, v puse i v očích.

„Kdo to udělal?!“ rozzlobeně se zeptala jeho maminka a rozhlížela se po dětech. „To ty?!“ obořila se na Majdu.

„Ne, já ne!“ bránila se Majda.

„Tak kdo tedy?“ děti kroutily hlavou. „Já ne, já ne, já také ne,“ říkaly všechny. Paní chlapečkovi vyklepala písek z vlásků, vytřela mu oči a pusy, dala mu napít, a chlapeček se utišil. Mohlo se zdát, že bylo všechno zase v pořádku, ale nebylo.

„Jeden z vás lže,“ řekla ta paní, když se chlapeček utišil. „A protože se nikdo nepřiznal, mohu si myslet, že každý z vás je lhář,“ podíval se znovu na děti kolem sebe. „A ten, kdo to opravdu udělal, ten to tak nechá?“

Seskočila jsem z lavičky, otřela se Majdě o nohy a špitla jsem: „Majdo, že ti není hanba! Honem se přiznej!“

Majda, celá červená studem, vstala, šla k paní a řekla: „Byla jsem to já, nezlobte se.“

„To je dost, že jsi našla odvalu. Však jsem si hned myslela, že jsi to byla ty,“ řekla paní.“ Hlavně, že ses nakonec přiznala. Tak si pro příště pamatuj, že nemáš házet písek, když jsou kolem tebe děti. Písek v očích je nepříjemná a bolestivá věc.“

Majda se slzami v očích běžela k mamince. Ta se tvářila vážně. „Už jsem měla strach, Majdo, že se nepřiznáš. A to bych se na tebe zlobila. Vždycky je lepší říct pravdu, i když je to nepříjemné. Lhát nebo zapírat se nemá, protože lež se dřív nebo později vždycky odhalí. No, když ses nakonec přiznala, tak už o tom nebudeme mluvit. Běž se ještě proběhnout po hřišti.“

Za chvíli za Majdou přiběhl i Standa a hráli si na schovávanou. Slunce se pomalu chýlilo k západu, když maminka rozhodla, že půjdeme domů. Bylo to moc hezké odpoledne a na nepříjemnou příhodu na pískovišti si už nikdo nevzpomněl.

Ukázka z knihy Děti a slušné chování aneb Vyprávění kočky Justýnky.

Příloha č. 7

Špinavý potůček

Ká a Pá strávili první večer noc u paní školnice. K večeři měli palačinky s džemem a jogurtem. Panečku, to byla dobrota! Chlapci říkali, že něco tak dobrého ještě nejedli. Potom je paní školnice zavedla do koupelny, aby se umyli, a uložila je do široké postele s obláčkově modrými povlaky. Sotva chlapci ulehli do měkkých peřin, začaly se jim klížit oči. Paní školnice by se jich ráda vyptávala na všechno možné, ale oni usnuli dřív, než by řekl švec. „Není divu, že jsou po takové dlouhé cestě unaveni,“ pomyslela si a jemně je oba je pohladila po zrůžovělých tvářičkách.

Ráno se Ká a Pá ani pořádně nenasnídali, nasadili si kšiltovky a nedočkavě běželi do své třídy. Ve třídě už byla paní učitelka a několik dětí. Ty zrovna vyndávaly ze skříněk hračky. Ká a Pá jim hned ochotně pomáhali. Po chvíli se Ká nesměle zeptal paní učitelky: „Mohl bych se, prosím, něčeho napít? Mám žízeň.“

„Ale ano, tady máš hrníček a nalij si z konvice čaj. Nebo si natoč vodu z kohoutku,“ pobídla ho a podala mu pěkný malovaný hrnek.

„Copak ona je pitná?“ podivil se.

„A proč by nebyla?“ divila se tentokrát paní učitelka.

„Na naší planetě netekla z vodovodních kohoutků pitná voda. Tu jsme kupovali v lahvích a byla moc drahá,“ řekl Ká.

Paní učitelka souhlasně pokývala hlavou. „U nás se také prodává voda v lahvích. Ale i voda, která teče z vodovodu, je pitná. Prochází čističkou a přísnou kontrolou. Někdy může být trochu cítit chlórem. To pak stačí nechat ji chvíli odstát nebo převařit.“

Pak se obrátila k ostatním dětem a řekla: „Není to tak dávno, kdy jsme mohli nacházet v přírodě hodně studánek a pramínek s pitnou vodou. Ale každým rokem jich ubývá. Dostávají se do nich škodlivé chemické látky, které lidé používají skoro při všech svých činnostech. Taková voda je lidskému zdraví nebezpečná. Po svačině vás vezmu na procházku k potůčku a něco vám ukážu. Teď si ještě chvíli můžete hrát nebo malovat.“

Ať si děti hrály nebo malovaly, Ká a Pá byli stále středem jejich pozornosti. Brzy po svačině všichni vyrazili na slíbenou procházku. Šli pěšinkou kolem školní zahrady

a potom po úzké cestě mezi poli rovnou k lesu. Na jeho okraji bublal potůček. Zastavili se u něho.

Paní učitelka vyndala z kabely průhledný kelímek, nabrala vodu, pozvedla kelímek proti slunci a řekla: „Děti, podívejte, jak je voda v potůčku špinavá.“

Opravdu, voda byla kalná a na povrchu byly dokonce mastné skvrny. Paní učitelkami povzdychla. „Když jsem já byla malá, tak v tomhle potůčku byla voda průzračně čistá a plavali v ní pstruzi. Teď tu není ani rybička.“

„A proč je ta voda tak špinavá?“ divila se Katka.

Ondra si hned vzpomněl, že když tady byl nedávno s dědou, viděli pána, jak u potůčku myje auto. Děda se moc zlobil, že se tohle nedělá a také toho pána napomenul. Ale ten se na dědu zlostně podíval a řekl, ať se stará o své věci a jeho nechá na pokoji.

Pá a Ká překvapivě zírali na potůček a potom Pá řekl: „Lidé do potoků a řek házejí odpadky, vylévají všelijaké nečistoty a myjí v nich auta. A hlavně některé továrny a výrobny do nich vypouštějí i škodlivé chemické odpady.“

Paní učitelka se překvapivě zeptala: „Jak tohle všechno víš?“

„Vím to proto,“ odpověděl Pá, „že u nás to bylo stejné. Všechny potoky a řeky na planetě Gya byly tak špinavé, že už v nich nežily vůbec žádné ryby.“

„To je hrozné,“ řekla paní učitelka.

„Slyšíte, děti, co by se mohlo i u nás stát, kdybychom se nezačali o vodu starat?“

Děti zaraženě pozorovaly bublající potůček.

„Když dokážeme, aby voda v řekách a potůčkách byla opět čistá, vrátí se do nich život a zase budou plné ryb a vodních živočichů,“ dodala paní učitelka trochu zasněně.

„Obyvatelé planety Gya to nedokázali,“ posteskl si Ká.

Paní učitelka ho mlčky vzala za ruku a pohládila ho.

„Všichni lidé by se měli z neštěstí na planetě Gya poučit,“ řekla tiše.

Ukázka z knihy Děti a ekologie aneb Návštěva z planety Gya.

Příloha č. 8

Nemoc (ukázka z knihy Děti a zdraví)

Maminka Lucinky dnes pospíchala do mateřské školy mnohem víc než obvykle. Volala jí paní učitelka, že se Lucka necítí dobře a že má teplotu. Když Lucinka maminku viděla, nejásala jako jindy. Šla pomalu k ní, opřela si hlavičku o její sukni a zašeptala: „Chce se mi spát, mami.“

Maminka jí sáhla na čelo. „Vždyť ty celá hoříš! Pojd', pomohu ti s oblékáním a půjdeme rovnou domů.“

„Bolí mě nohy,“ kňourala Lucka cestou domů a chtěla si sednout na zem.

„Na zem si nesedej, Lucinko, umažeš se,“ domlouvala jí maminka. Pak ji ale vzala do náruče a zbytek cesty ji nesla. Doma ji svlékla, uložila do postýlky a řekla: „Změřím ti teplotu.“ „Já nechci,“ bránila se Lucka.

„Vždyť to nic není. Vezmu si tě na klín, teploměr dáme pod ručičku a přitom si prohlédneme nějakou hezkou obrázkovou knížku.“

Lucka poslechla. Chvíli koukala na obrázky a pak se jí začaly klížit oči.

„Třicet devět stupňů,“ lekla se maminka, když si po chvíli prohlédla teploměr. Dala Lucince sirup na snížení teploty a uložila ji zpátky do postýlky. Ta se zachumlala do peřiny a špitla: „J mám žízeň.“

„Hned ti přinesu čaj,“ slíbila maminka a za malou chvíli už jí nesla hrnek čaje s medem a citronem. Lucka se napila a za okamžik usnula. Prospala celou noc. Ráno chtěla vyskočit z postýlky jako vždycky. Ale co to? Jak se postavila na zem, zatočila se jí hlava a ona málem upadla.

„Mami!“ vykřikla a rozplakala se. Maminka přiběhla a polekaně se zeptala: „Co se stalo?“ „Já nevím, všechno se točí,“ vzlykala Lucka.

„Jsi zesláblá a točí se ti hlava, vid'? Oblékneme se a pojedeme k paní doktorce. Ta tě prohlédne a předepíše ti nějaké léky.“

Paní doktorka předepsala Lucince tablety a sirup a mamince doporučila, aby jí dávala hodně pít a dohlédla, aby zůstávala celé dny v posteli. Doma si Lucka léky od paní doktorky prohlížela. „Jé, mami, to jsou hezké bonbonky. Můžu si vzít?“

„Kdepak, sama nesmíš,“ řekla maminka přísně. „Léky sice vypadají jako malé bonbony, ale musí se brát přesně podle předpisu. Kdybys jich snědla víc, mohla by ses i otrávit. A teď šup do postele. Tahle nemoc se musí vyležet.“

Sotva ale zůstala Lucka chvíli o samotě, chtěla vyskočit z postele a hrát si na koberci. Ale jak rychle vstala, před očima se jí zatmělo a v uších jí zašumělo. Zachytila se kraje postele, aby neupadla. Maminka zrovna vešla do místnosti.

„Lucko, co to zase vyvádíš!“ řekla rozzlobeně, vzala ji do náruče a položila zpátky do postele. „Copak ti paní doktorka neříkala, že máš ležet v posteli? Tělo potřebuje klid, aby se mohlo uzdravit, a tvým úkolem je tělu pomáhat.“

Lucka si přitáhla peřinu k bradě a provinile koukla na maminku. Teď už věděla, že paní doktorka neříkala nadarmo, aby zůstala v posteli. Když jí potom maminka přinesla léky, bez odmlouvání je spolkla a zapila čajem. Maminka jí za odměnu přečetla pohádku, a když se vrátil tatínek z práce, přinesl jí z půjčovny videokazetu s filmem pro děti. Sedl si jí k postýlce a na video se dívali spolu. „Když je doma maminka s tatínkem, tak není zas tak hrozné být nemocná,“ pomyslela si Lucka.

Následující dny zůstávala poslušně v posteli a brala léky přesně tak, jak jí paní doktorka předepsala. Maminka jí dala do postele dřevěnou desku, na které si mohla malovat, modelovat, stavět i hrát s panenkami. Občas jí dovolila pustit televizi a sledovat programy pro děti. Když za týden přišla maminka s Lucinkou do ordinace na kontrolu, paní doktorka Lucku prohlédla a usmála se.

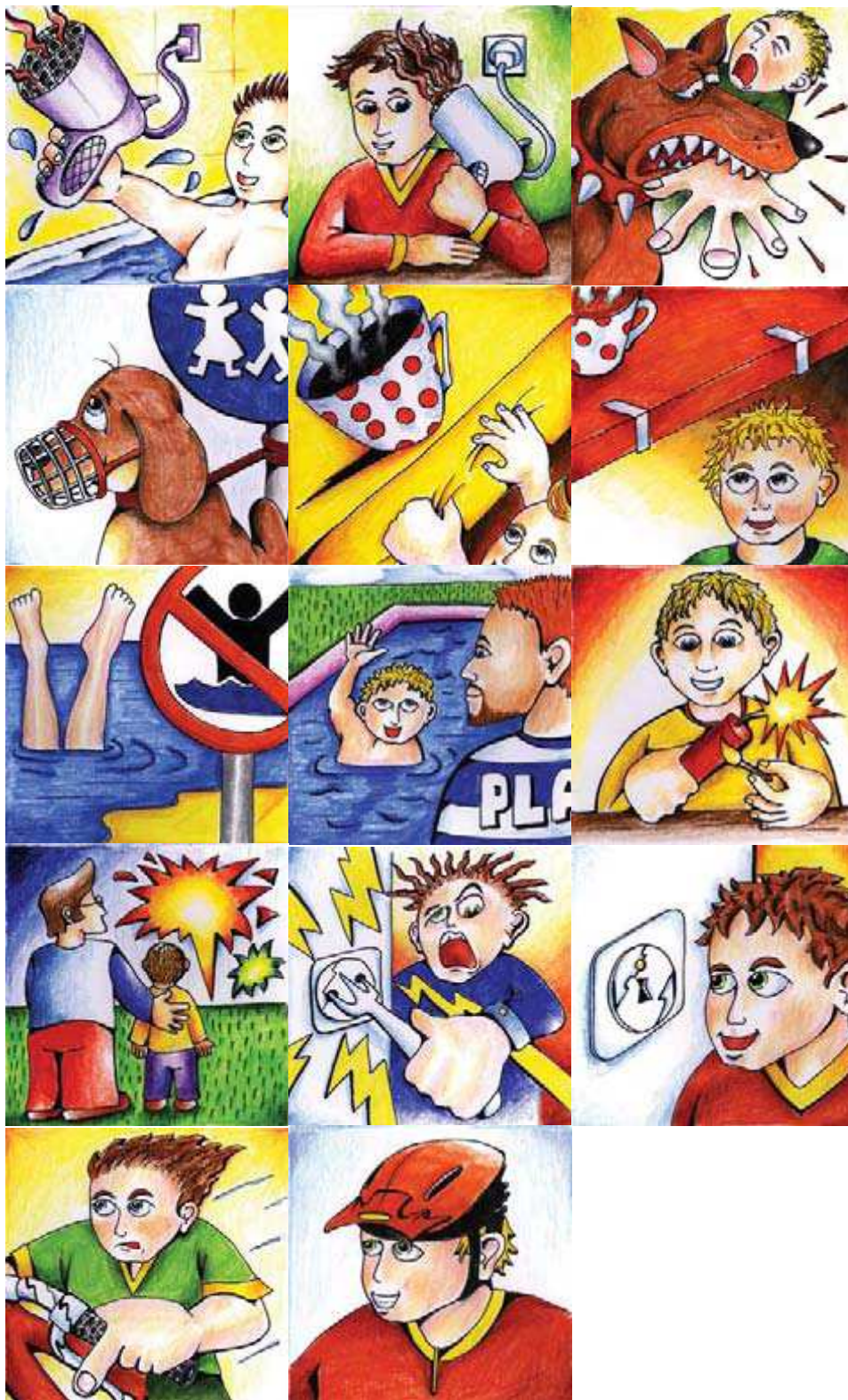
„Už jsi úplně zdravá. To jsi určitě byla poslušná a ležela pěkně v posteli, vid’?“ Lucka přikývla. „Tak vidíš, že se ti to vyplatilo. Po neděli už můžeš jít do mateřské školy.“

„Juchú,“ vypískla Lucka radostí. Když se potom s maminkou vrátily domů, řekla Lucinka zamyšleně: „Stejně je lepší být zdravá než nemocná, vid’, mami?“ „To jistě,“ usmála se maminka. „Ale takové nemoci, jakou jsi měla ty, se ubránit nemůžeme. Je způsobena infekcí.“ „A jakým nemocem se můžeme ubránit?“ zeptala se Lucka.

„Třeba takovým, které vzniknou z neopatrnosti. Např. když jsou děti v zimě nedostatečně oblečené, mohou se nachladit. Také mohou onemocnět v létě, když jsou uhráté a napijí se studené limonády, nebo když jedí neumyté ovoce. I dospělí lidé mohou onemocnět třeba proto, že se málo pohybují, že kouří nebo užívají drogy. Takové nemoci jsou zbytečné a můžeme se jim vyhnout,“ poučila Lucinku maminka.

Příloha č. 9

Pexeso pro děti

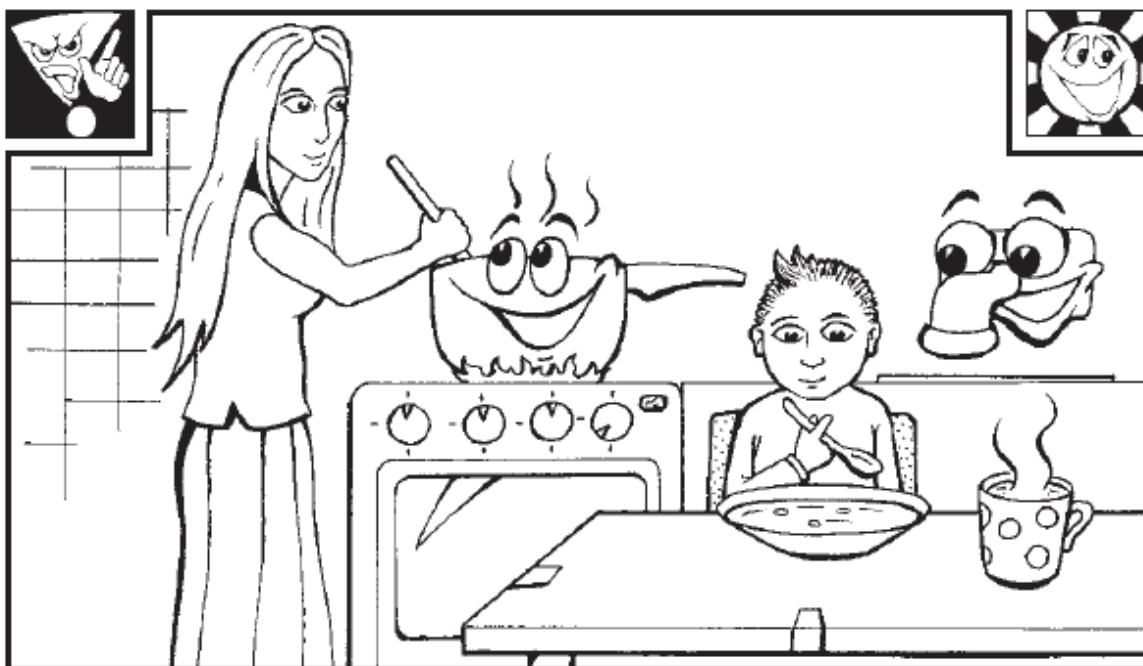

Příloha č. 10

Omalovánky

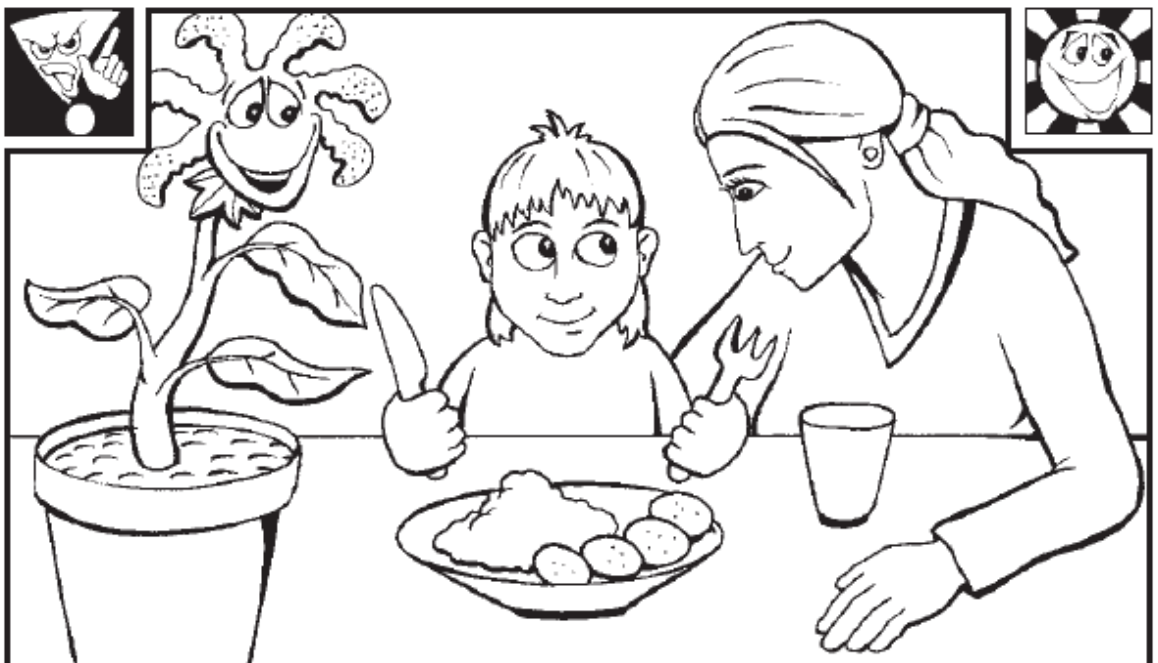
Polévka i čaj se vaří, pozor ať tě neopaří!

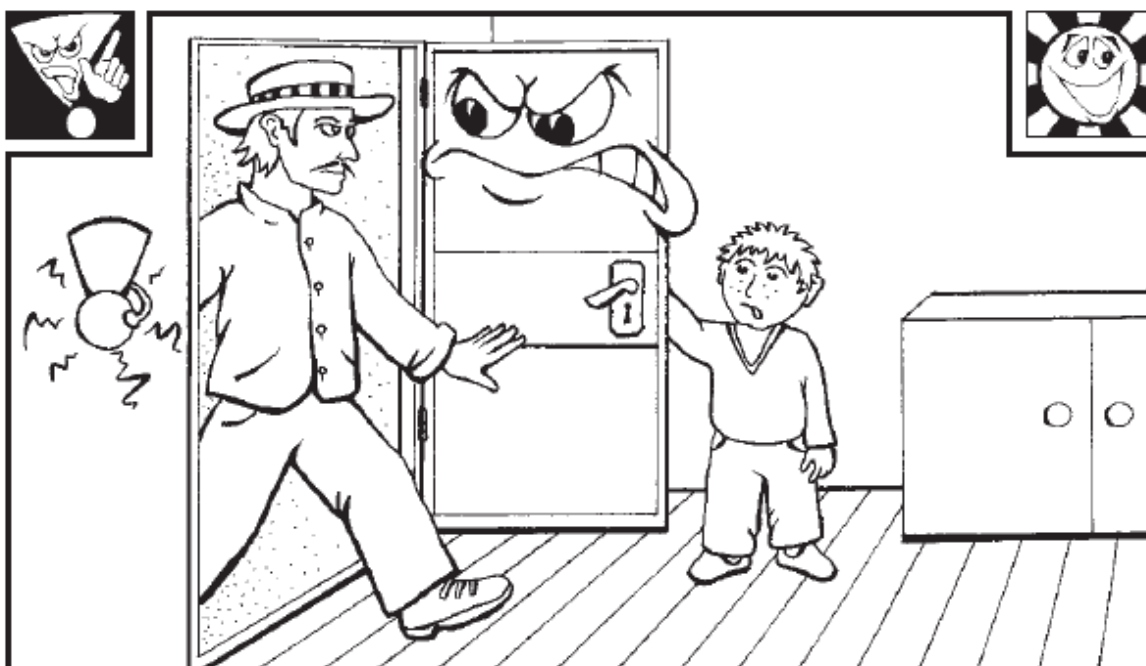
Horké jídlo, to už znám, nejdřív hodně pofoukám.

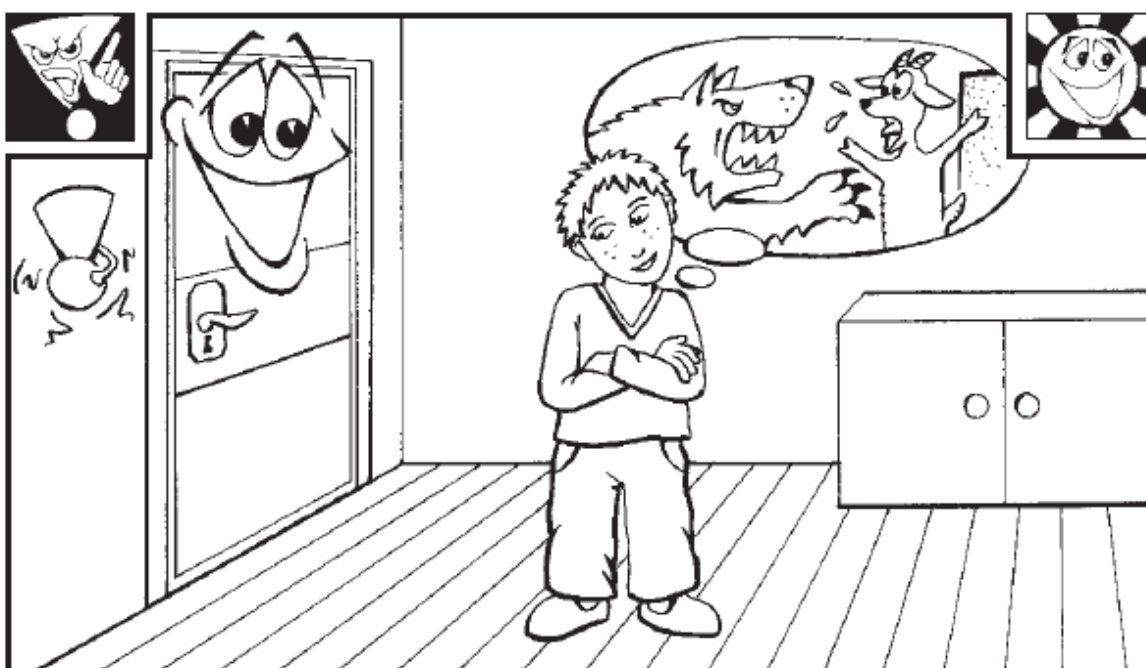
Není každá rostlina jedlá jako malina.

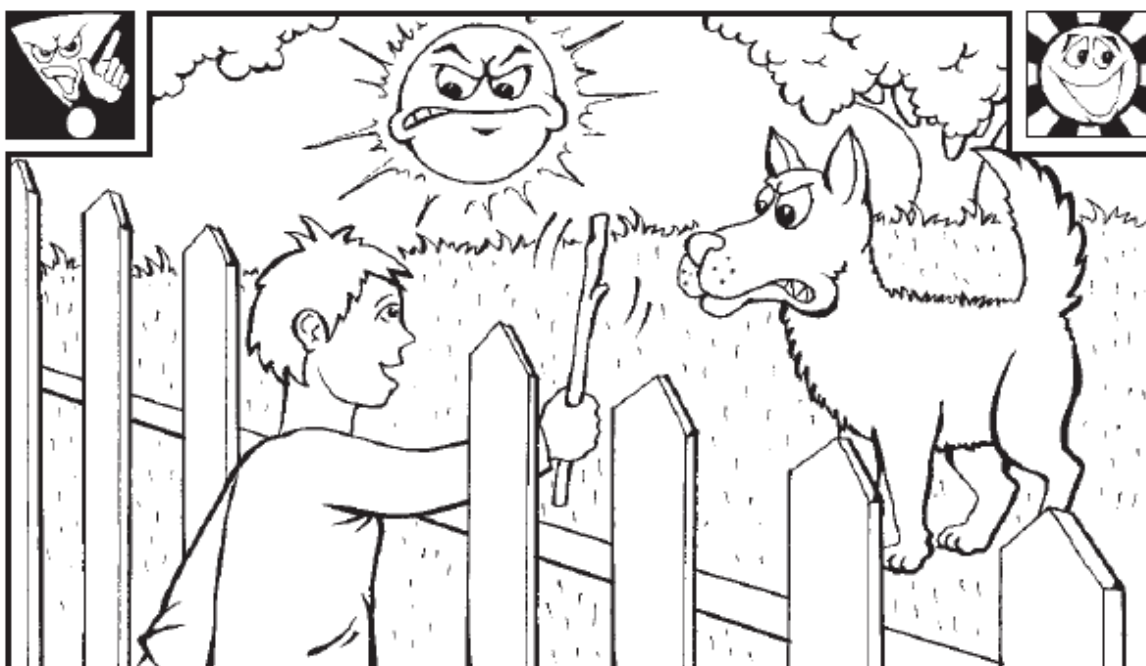
Prášky nejsou na hraní, měl bych po nich bolení.

Cizí lidi, to už vím, domů nikdy nepouštím.

Stejně jako kůzlátka neotvíráme vrátka.

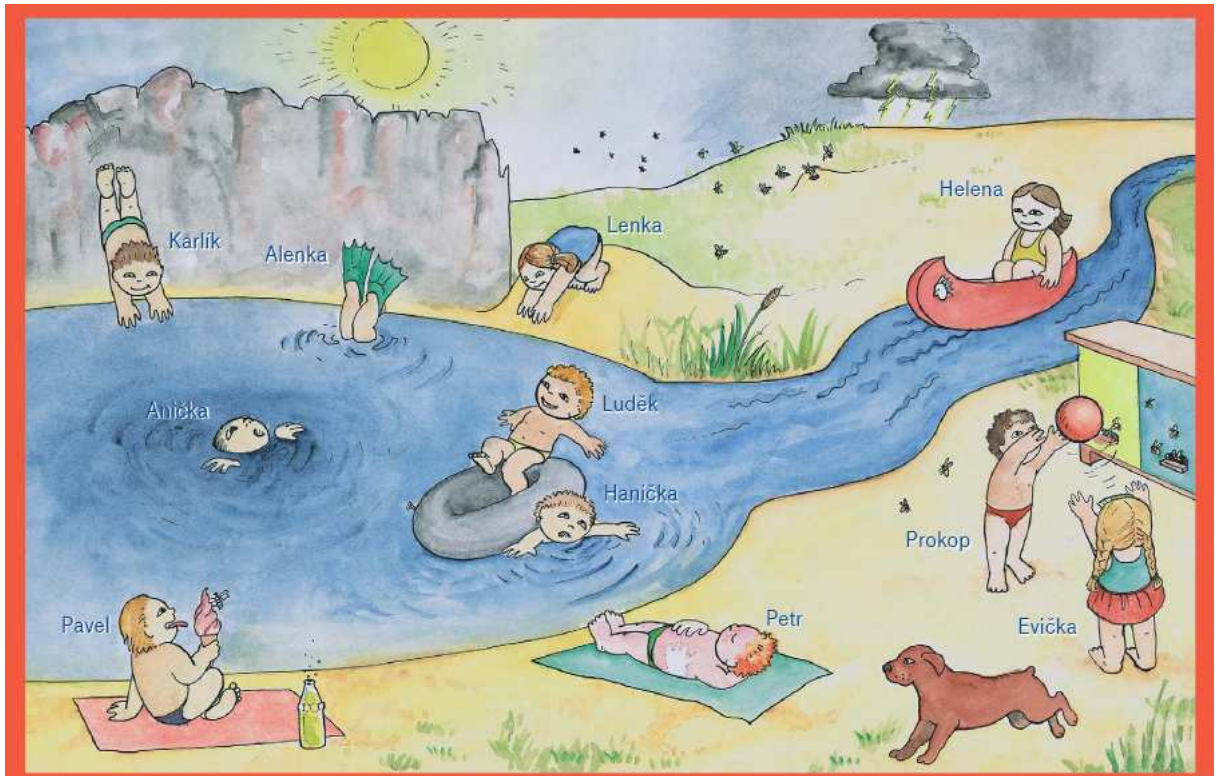
Když u pejska není pán, nikdy na něj nesahám.

Pohládím si pejska jen, s vodítkem a náhubkem.

Příloha č. 11

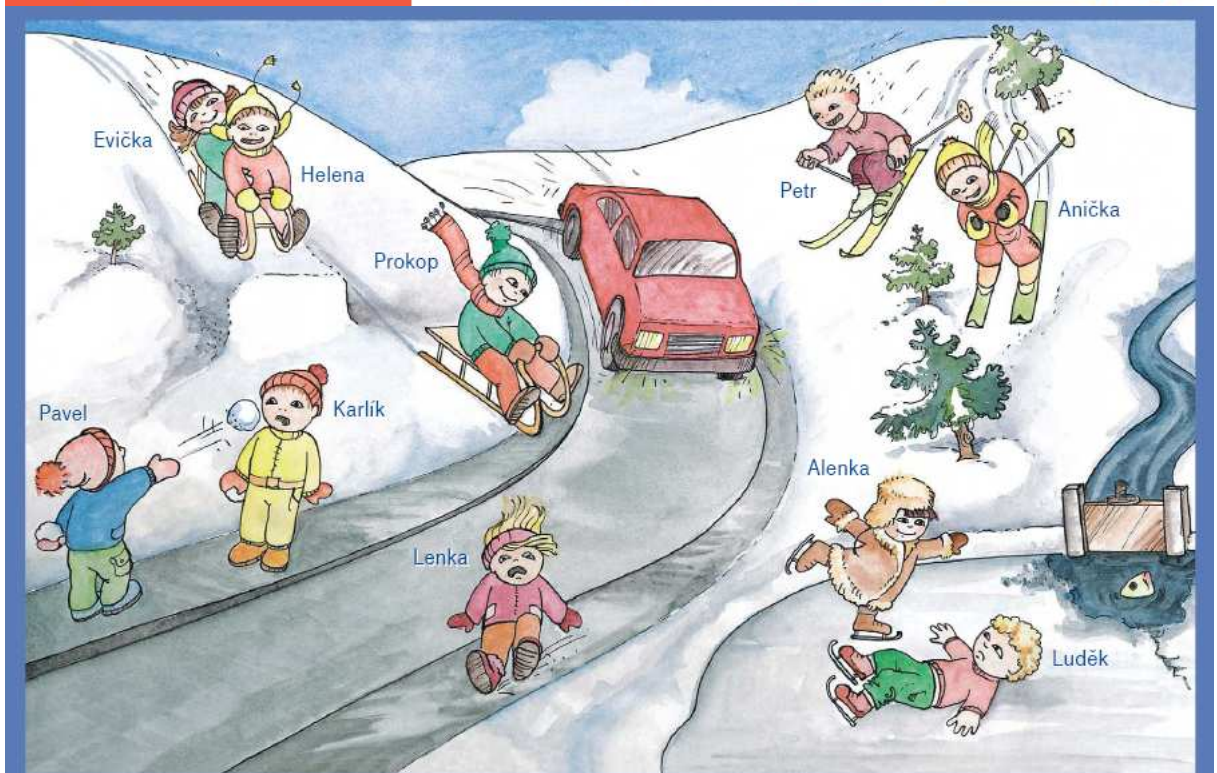
Pokreslovací plakáty

Neplechovi v létě

Vytvořme pro děti bezpečné prostředí a naučme je chránit se před úrazy.
Kampaň Úraz není náhoda realizuje občanská prospěšná společnost Dětská bez úrazů a navazuje tak na dřívější aktivity projektu Dětská bez úrazů.
Vyrobeno ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR. www.urazneninahoda.cz

Neplechovi v zimě

Vytvořme pro děti bezpečné prostředí a naučme je chránit se před úrazy.
Kampaň Úraz není náhoda realizuje občanská prospěšná společnost Dětská bez úrazů a navazuje tak na dřívější aktivity projektu Dětská bez úrazů.
Vyrobeno ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR. www.urazneninahoda.cz

Neplechovi doma

Vytvořme pro děti bezpečné prostředí a naučme je chránit se před úrazy.

Kampaň Úraz není náhoda realizuje občanská prospěšná společnost Děti bez úrazů a navazuje tak na dřívější aktivity projektu Děti bez úrazů.

Vyrobeno ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR. www.urazneninahoda.cz

Neplechovi na výletě

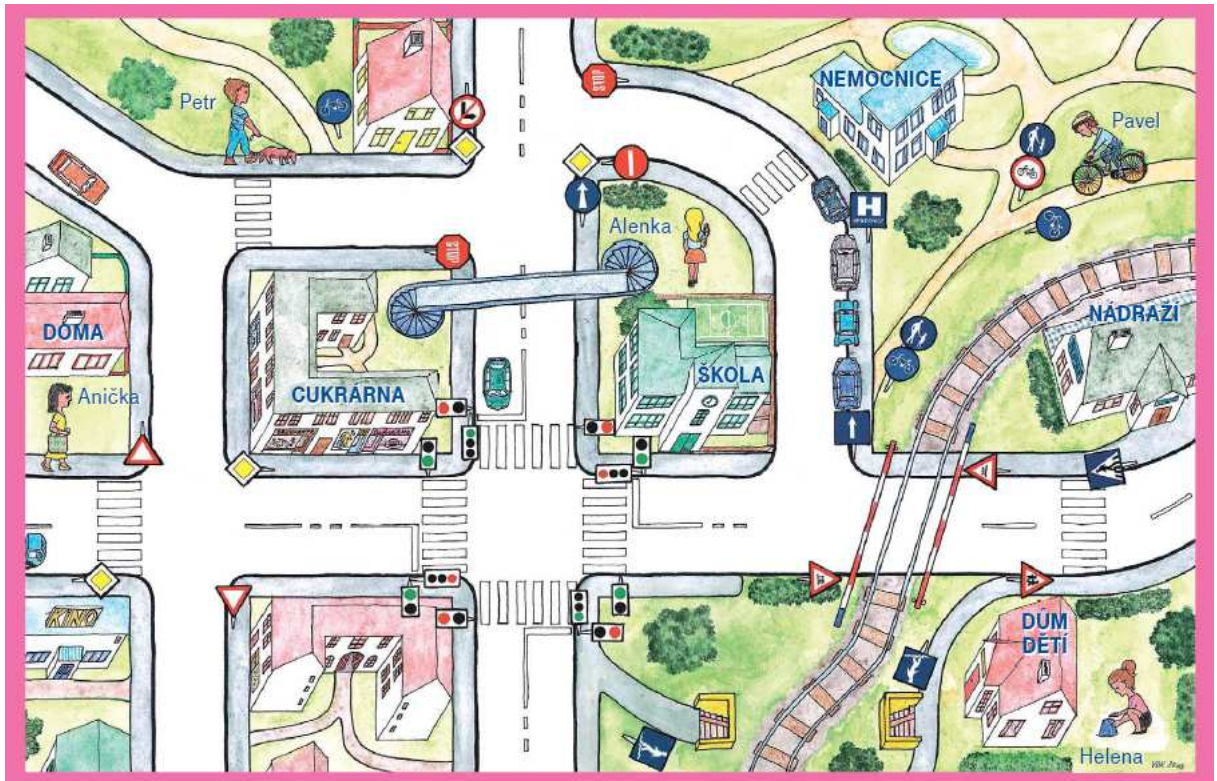

Vytvořme pro děti bezpečné prostředí a naučme je chránit se před úrazy.

Kampaň Úraz není náhoda realizuje občanská prospěšná společnost Děti bez úrazů a navazuje tak na dřívější aktivity projektu Děti bez úrazů.

Vyrobeno ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR. www.urazneninahoda.cz

Neplechovi ve městě

Vytvoříme pro děti bezpečné prostředí a naučíme je chránit se před úrazem.

Kampaň Úraz není náhoda realizuje občanská společnost Děti bez úrazů a navazuje tak na dřívější aktivity projektu Děti bez úrazů.

Vyrobeno ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR. www.urazneninahoda.cz

Příloha č. 12

Plakáty

ÚRAZ NENÍ NÁHODA

Vytvoříme pro děti bezpečné prostředí a naučíme je chránit se před úrazy.

Centrum Úraz není náhoda realizuje akční projekt pro děti a rodiče. Děti by měly vědět a naučit se na děti a rodiče. Děti by měly vědět.

Vyrobena ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR.

www.uzrazneninahoda.cz

ÚRAZ NENÍ NÁHODA

Vytvoříme pro děti bezpečné prostředí a naučíme je chránit se před úrazy.

Centrum Úraz není náhoda realizuje akční programy společně s Dětskou ligu úrazů a rovněž tak na dítěti vědění projektu Dětská ligu úrazů.

Vyrobeno ve spolupráci se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou ČR.

www.uzrazneninahoda.cz

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Jana Mašová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Linda Švrčinová
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Možnosti preventivního působení mateřské školy v oblasti nežádoucího chování dětí.
Název v angličtině:	Possibilities of preventative function of the nursery school in the sphere of undesirable behavior of children.
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá problematikou prevence nežádoucího chování u dětí v mateřské škole. Cílem teoretické části bakalářské práce je získání informací o projevech nežádoucího chování, které se mohou objevit v mateřské škole. Cílem praktické části bakalářské práce je předložení dostupných materiálů a pomůcek pro práci s dětmi v oblasti prevence nežádoucího chování, určených přímo pro mateřské školy.
Klíčová slova:	Prevence, sociálně patologické jevy, nežádoucí chování, dítě, zdravý životní styl, preventivní výukové materiály
Anotace v angličtině:	The bachelor's work is engaged in problems of preventative undesirable behavior of children in the nursery school. The aim of the theoretical part of the work is to acquire information about the manifestations of undesirable behavior which could be acquired in the nursery school. The aim of the practical part is submission of procurable materials and helps for work with the children in the sphere of prevention of undesirable behavior fixed directly for the nursery school.
Klíčová slova v angličtině:	Prevention, social- pathological phenomena, undesirable behavior, child, healthy lifestyle, preventative lesson materials
Přílohy vázané v práci:	- ilustrace - příběhy - ukázky materiálů pro práci s dětmi
Rozsah práce:	55 s.
Jazyk práce:	český jazyk

